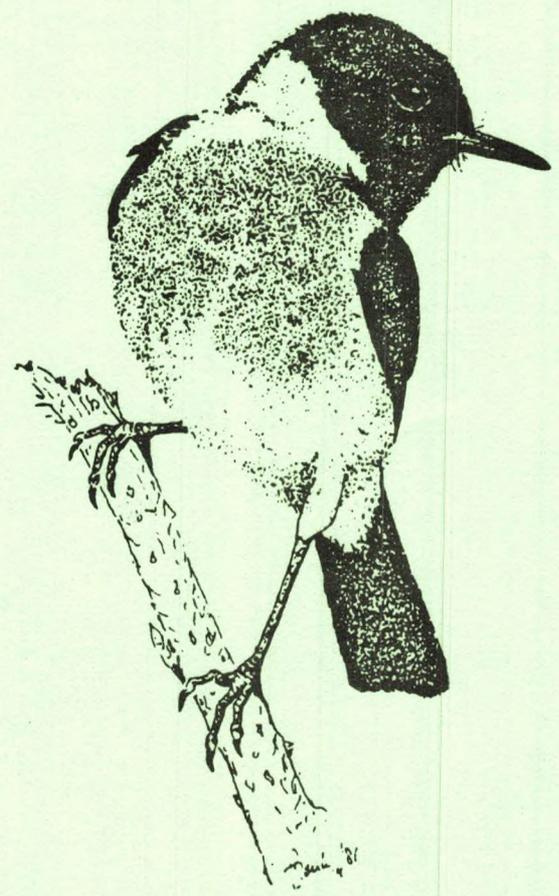

DE ROODBORSTTAPUIT

PERIODIEK VAN HET SAMENWERKINGSVERBAND VAN OOST-BRABANTSE VOGELWERKGROEPEN

ADRESSENLIJST AFGEVAARDIGDEN SAMENWERKINGSVERBAND VAN OOST-BRABANTSE VWG-EN

VOGELWERKGROEP IVN VALKENSWAARD

Ad van Asten Waalreseweg 73 a 5554 HB Valkenswaard 04902-41271
Jon Boesten de Mommers 12 5581 AL Waalre 04904-15276

VOGELWERKGROEP KNNV EINDHOVEN

Louis Schrover Bergstraat 24 5611 JZ Eindhoven 040-439065
Wim le Mair Vinc. Cleerdinlaan 12 5582 EK Waalre 04904-12780

VOGELWERKGROEP DE KEMPEN

Tom Heijnen Boschdijk 1081 5626 AG Eindhoven 04909-2128
Pieter Wouters Lensheuvel 37 5541 BA Reusel 04976-3049

VOGELWERKGROEP MIDDEN-BRABANT

Loek Hilgers Bernard Vrienslaan 7 5062 EM Oisterwijk 04242-84978
Frans Post Noordhoekring 62 5038 GE Tilburg 013-360118

IVN VOGELWERKGROEP DE PEEL

Sjef Benders Wilhelminastraat 58 5721 KK Asten 04936-1367
Piet van Tilburg p/a Postbus 126 5720 AC Asten 04936-1120

VOGEL- EN NATUURWACHT 's-HERTOGENBOSCH

Dick Jansen Postbus 207 5140 AE Waalwijk

VOGELWERKGROEP DE KLAMPER

Harrie van Heeswijk p/a Fonteinberg 2 5691 GZ Son 040-425166
Jeroen Heuvelman p/a Fonteinberg 2 5691 GZ Son 04990-72366

VOGELWERKGROEP BEST

Chiel de Vries J. Banckertstraat 14 5684 BP Best 04998-73916

VOGELWERKGROEP NUENEN

Noud van Baalen Het Puyven 110 5672 RH Nuenen 040-833776

VOGELWERKGROEP GELDROP

Piet van Happen Waardstraat 15 5662 EN Geldrop 040-862739
Ben de Ruyter Heibeekstraat 40 5662 EG Geldrop 040-857391

VOGELWERKGROEP IVN OSS

Fred de Wit A. Kuiperstraat 51 5344 GA Oss 04120-31625
Wim Gremmen Molenweg 90 5351 EW Berghem 04123-1545

VOGELWERKGROEP DE ORTOLAAN

John Vereyken Margrietstraat 59 5741 XL Beek en Donk 04929-63199
Wil v. d. Vossenbergh Beukenlaan 95 5741 DX Beek en Donk 04929-63206

VOGELWERKGROEP IVN MAARHEEZE

Willem Beeren Kard. de Jongstraat 10 6021 VX Budel 04958-3437

VOGELWERKGROEP CUYK

Louis Geraets B. van Raaystraat 27 5437 BC Beers 08850-20263

VOGELWERKGROEP IVN HELMOND

Frans van Lieshout Dr. Knippenberghof 14 5709 EE Helmond 04920-45711

LITERATUUR

AVIFAUNA VAN DE BIESBOSCH

Dit jaar is door de Vogelwerkgroep De Biesbosch en het Staatsbosbeheer een "Avifauna van de Biesbosch" gepubliceerd, waarin een groot deel van de tot nu toe bekende gegevens over de vogels in de Dordtse, Sliedrechtse en Brabantse Biesbosch wordt samengevat. De publikatie is gesplitst in twee delen. In het eerste deel wordt ingegaan op de veranderingen in het landschap van de Biesbosch en de gevolgen hiervan voor de vogelstand. Daarnaast wordt een beschrijving gegeven van de diverse broedvogelgemeenschappen, zoals die op basis van inventarisaties onderscheiden kunnen worden. Aparte hoofdstukken zijn voorts gewijd aan ringonderzoek, eendenkooien en de betekenis van de Biesbosch in vergelijking met enigszins overeenkomstige gebieden elders in Europa.

Het tweede deel bevat de "avifauna" van de Biesbosch in de klassieke betekenis van het woord. In 253 pagina's wordt het voorkomen van 261 vogelsoorten beschreven. Daarbij wordt ingegaan op de aanwezigheid als broedvogel en op het voorkomen in de zomer, trektijd en winter.

De gigantische hoeveelheid informatie en het soms rommelige karakter van de rapportage maken het lastig om een kort overzicht van de meest interessante gegevens te geven. Voor de echte liefhebbers verwijs ik daarom naar de publikatie. Vooral in het avifauna-deel zullen zij uren kunnen neuzen.

De gepresenteerde informatie is hoofdzakelijk gebaseerd op inventarisaties, die door VWG Biesbosch sedert de tweede helft van de zeventiger jaren zijn uitgevoerd (de publikatie bevat gegevens tot en met 1985). Deze gegevens worden vergeleken met informatie uit de periode 1960-1970.

De schrijvers merken in hun inleiding op, dat in de afgelopen twee decennia enorme verbeteringen zijn opgetreden in de manier, waarop de vogelbevolking het beste onderzocht kan worden. Dit betekent, dat het vergelijken van de inventarisatie-resultaten volgens de "moderne" methode met die uit het verleden veelal een hachelijke zaak is. In een aantal gevallen zijn de populatie-wijzigingen echter dermate groot geweest, dat het niet moeilijk was deze te onderkennen. Vooral van kolonievogels en andere opvallende soorten is vaak veel bekend. Samen met steekproefsgewijze informatie is al met al een vrij compleet beeld verkregen van de veranderingen, die zich bij de vogel-bevolking van de Biesbosch hebben voltrokken.

Deze veranderingen zijn vooral het gevolg van drastische wijzigingen in het landschap en waterregime. Na de afsluiting van het Haringvliet is de werking van eb en vloed zo goed als verdwenen. Daardoor hebben de grienden en rietvelden zich sterk uitgebreid en namen allerlei soorten (karekieten e.d.) toe. De grienden en rietvelden worden bovendien minder frequent onderhouden en ook dit kan geresulteerd hebben in de toename van een aantal soorten.

Door ruilverkavelingswerkzaamheden en intensivering in de landbouw zijn een aantal weidevogels (sterk) achteruit gegaan. De aanleg van enorme waterspaarbekkens heeft uiteraard geleid tot verlies van habitat, maar daar staat een positief effect op enkele soorten tegenover. De recreatie is in de Biesbosch sterk toegenomen en vermoedelijk heeft dit negatieve invloeden op enkele vogelsoorten.

Met behulp van de gegevens van recent broedvogelonderzoek hebben de auteurs een klassifikatie uitgevoerd met behulp van het computerprogramma TWINSPAN. De kunstmatige indeling van deelgebieden in groepen (klassen) is vervolgens in verband gebracht met landschappelijke kenmerken. Het resultaat is een beschrijving van zgn. broedvogel-gemeenschappen en van ecologische soortengroepen, die een samenvattend beeld geven van de ruimtelijke variatie die in de vogelbevolking van de Biesbosch voorkomt.

Het is niet mogelijk om de 253 pagina's van het tweede deel van de publicatie kort samen te vatten. Daarom een greep uit de gegevens.

Van de Fuut werden in 1983-84 170-190 paren vastgesteld. In de winter verblijven er zo'n 300-400 exemplaren. In 1985 werden 160 paar Aalscholvers geteld; in het midden van de winter zitten er 500-600 vogels.

Na een normale winter broeden er 14-22 paar Roerdompen. In 1975-78 broedden er 3-5 paar Kwakken; nu is de soort een onregelmatige broedvogel. De Blauwe Reiger is momenteel aanwezig met 50-60 paar. Af en toe broed er een paartje Purperreigers. Naar schatting zijn er nu ongeveer 10 paar Grauwe Ganzen aanwezig. In de winter verblijven er 600-800 Brandganzen. Er broeden ongeveer 50-70 paar Krakeenden en 100-120 paar Slobeenden.

Vrijwel jaarlijks worden er een of meer Zeearenden waargenomen. De Bruine Kiekendief is er een talrijke broedvogel (40-50 paar) en de Biesbosch is een van de weinige gebieden in Nederland, waar de soort overwintert (5-7 exemplaren). 's Winters zitten er 6-9 Blauwe Kiekendieven; in december 1985 werd een slaapplaats van 12 vogels gevonden. Jaarlijks wordt de Slechtvalk gesignaleerd, hetgeen niet verwonderlijk is omdat deze schitterende roofvogel een normale gast is in het Haringvliet-gebied en de rest van Zeeland.

In de poldergebieden broeden 120-140 paar Patrijzen. De Biesbosch blijkt een paradijs te zijn voor Fazanten: 1700-1900 paren. Het aantal Waterrallen valt wat tegen; de auteurs schatten het aantal paren op 15-20, maar houden de mogelijkheid open dat er mogelijk tot 40 paar broeden. Het aantal Porseleinhoen-paren wordt op 6-9 geraamd. De Kwartelkoning was vroeger een normale verschijning; in de poldergebieden zaten destijds circa 100 paren; hiervan zijn slechts 4-5 paren overgebleven.

De Houtsnip (15-20 paar) is in de Biesbosch talrijker dan de Watersnip (5-10 paar). Het aantal Grutto's is door verkavelingswerkzaamheden afgenomen, momenteel 220-300 paar. Er broeden 70-80 paar Tureluurs.

De bosschages bieden een zeer geschikte broedplaats voor de Tortelduif (450-600 paar). De IJsvogel is sinds de afsluiting van het Haringvliet sterk toegenomen; vroeger zat er af en toe een paartje, nu broeden er na zachte winters zo'n 15-20 paar. Tot 1981 broedden er 800-900 paar Oeverzwaluwen, in 1985 echter slechts enkele tientallen.

Dat er heel veel zangertjes broeden mag blijken uit de volgende voorbeelden: Winterkoning 4100-4600 paar, Sprinkhaanrietzanger 110-170, Snor 200-300, Rietzanger 300-400, Bosrietzanger 2500-3000, Kleine Karekiet 2800-3300, Grasmus 400-600, Fitis 5600-6100, Matkop 500-700 en Rietgors 1700-2100 paren.

De Biesbosch is naast de Flevo HET bolwerk van de Blauwborst. Er blijken 900-1200 paren aanwezig te zijn! Tot de serie strenge winters zaten er veel

Cetti's zangers (in 1978 20-25 paar); nu is de soort vermoedelijk verdwenen. Er zitten 80-100 paar Grote Karekieten. Baardmannetjes moeten nu als een spelt in een rietveld gezocht worden (maximaal 2-5 paar); tijdens de explosie van deze soort door het Flevo-effekt was dat wel anders. Verrassend is het groot aantal Wielewalen: 300-450 paar. Vlaamse Gaaien broeden er met 200-300 paren, maar ondanks dat zitten er nog vogels in de Biesbosch. De jonge grienden en aangeplante bosjes vlierstruiken bieden plaats aan 500-800 paar Groenlingen.

De "Avifauna van de Biesbosch" biedt een schat aan informatie. Het is bovendien de eerste keer dat de beschikbare gegevens op zo'n gedetailleerde wijze uitgewerkt zijn. Hoewel de publikatie op een aantal punten systematischer aangepakt had kunnen worden (meer samenvattend en bij de soortbesprekingen een duidelijker onderverdeling), is het bewonderenswaardig dat de auteurs er in geslaagd zijn zoveel gegevens in een korte tijd op papier te zetten. Van harte aanbevolen!

Tom Heijnen.

Saris, F. & H. Sierdsema (redactie) 1987. Avifauna van de Biesbosch - een beschrijving van de veranderingen en de dynamiek van een unieke vogelgemeenschap. VWG Biesbosch en Staatsbosbeheer, Tilburg (twee delen, samen 346 pagina's).

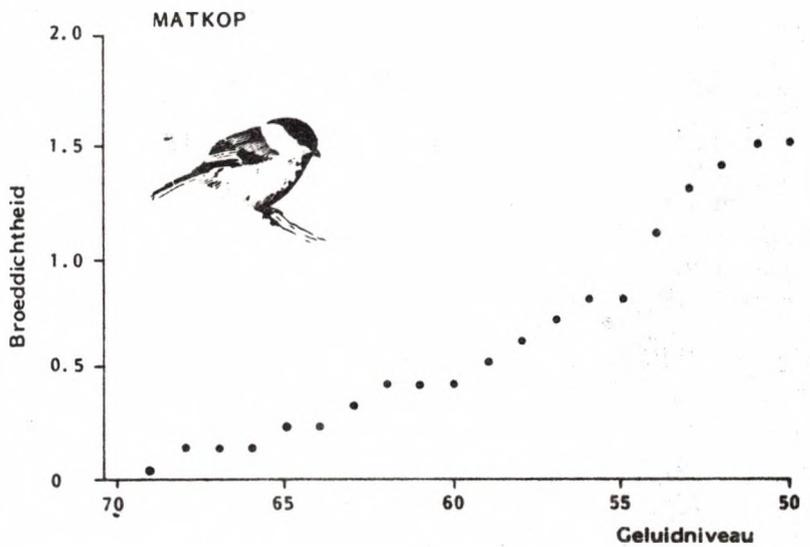
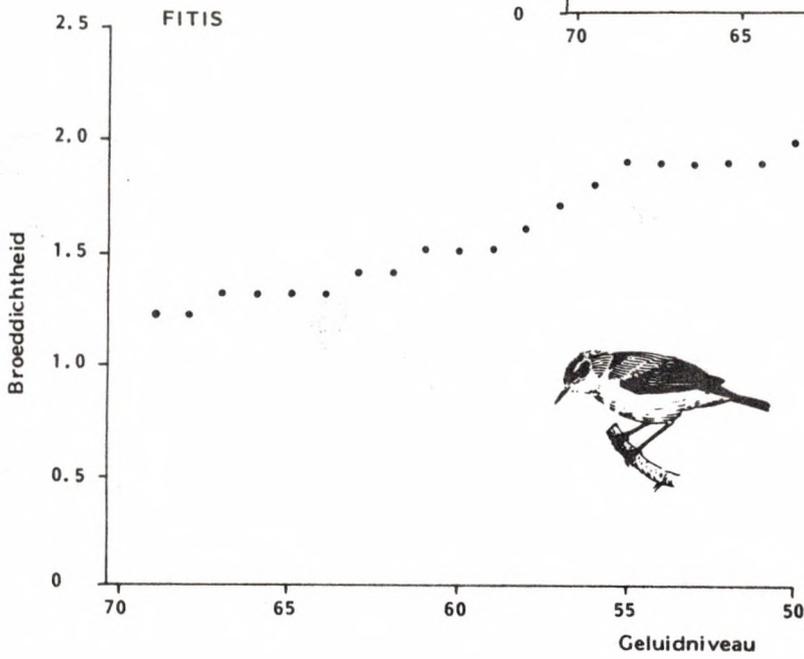
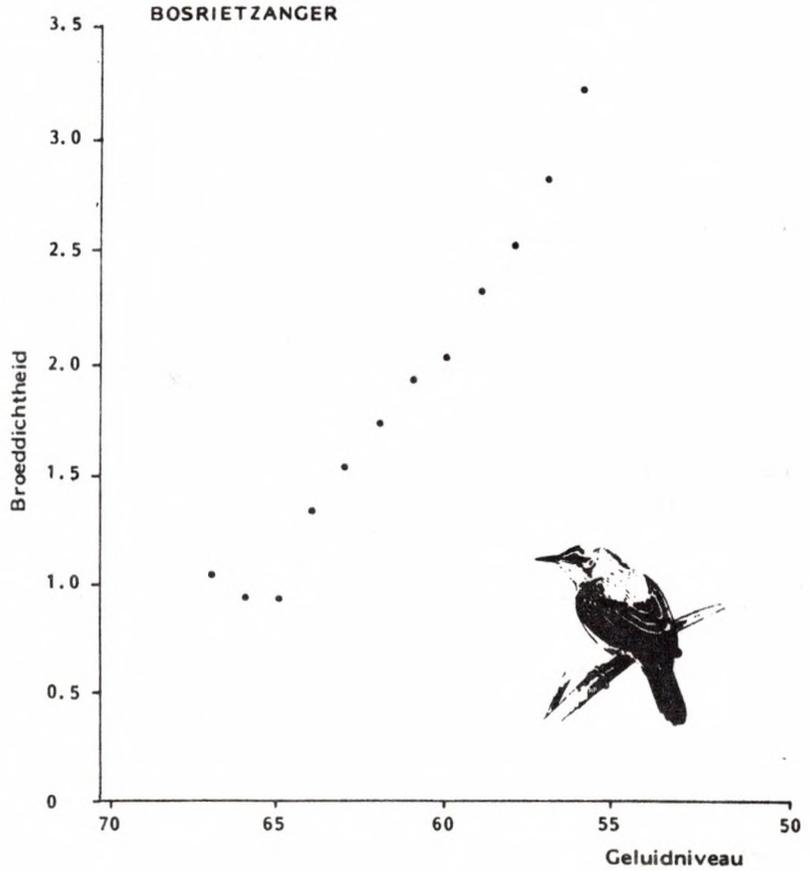
EFFEKTEN VAN VERKEER OP BROEDVOGELS IN POPULIERBOSSEN EN GRIENDEN

In 1984 heeft het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (RIN) een eenjarig onderzoek uitgevoerd naar de effecten van verkeer op de broedvogels in populierenbosjes en grienden. De onderzoekers hebben hiertoe 32 proefgebieden geïnventariseerd langs de verkeersweg Eindhoven - Utrecht. De reden dat de resultaten van dit onderzoek hier kort besproken worden is, dat 8 van deze proefgebieden in het werkgebied van het SOV liggen, namelijk tussen Boxtel en Best.

De opzet van het onderzoek is als volgt. Langs de weg Eindhoven - Utrecht zijn 16 zgn. gebiedsparen geselecteerd: 9 paren grienden en 7 paren populierenbosjes (waarvan 4 tussen Boxtel - Best). Een gebiedspaar bestaat uit een gebiedje vlak langs de weg, waar de eventuele verkeersinvloed zeer groot zal zijn, en een gebiedje op tenminste 300 meter van de weg, waar de invloed gering of afwezig zal zijn. Bovendien zijn de gebiedjes binnen een gebiedspaar zo gekozen, dat de verschillen in vegetatiestructuur, omgeving en oppervlak zo klein mogelijk zijn.

Op deze manier kan de broedvogelbevolking bekeken worden in steeds twee gebiedjes, die (vrijwel) alleen in de invloed van het verkeer van elkaar verschillen. Daarbij is niet alleen gekeken naar de verschillen in dichtheid van de afzonderlijke soorten. Ook het totale aantal soorten en de soortensamenstelling ("vogelgemeenschap") zijn in de analyse betrokken.

De relatie tussen broeddichtheid (aantal territoria per ha.) en het geluidsniveau (in dB(A)) bij 3 vogelsoorten. (overgenomen uit het besproken rapport).

De gegevens van het broedvogelonderzoek zijn gerelateerd aan de hoeveelheid geluid(dB), die door de verkeersweg geproduceerd wordt. De dichtheid van de afzonderlijke soorten blijkt over het algemeen lager te zijn in de gebieden, die vlak langs de weg liggen (zie de bijgaande figuren). De invloed van het verkeer blijkt bij een aantal soorten tot op 200-500 meter waarneembaar te zijn. Ook de dichtheid van alle broedvogels te samen blijkt vlak langs de weg lager te zijn, maar bij de broedvogelsamenstelling kon geen duidelijke invloed van het verkeer worden vastgesteld.

De onderzoekers stellen, dat de vraag "zijn er effecten van het verkeer op broedvogels" bevestigend kan worden beantwoord. Let wel: met effecten worden hier negatieve effecten bedoeld. Het rapport wordt besloten met een aantal voorstellen voor verder onderzoek.

Tom Heijnen.

Thissen, J.B.M. & M.J.S.M. Reijnen 1985. Effect van verkeer op broedvogels in populierenbossen en grienden. RIN, Leersum.

LOPENDE ONDERZOEKEN

* SOV Bekentellingen

Koördinatie: Lex Peeters, Marialaan 26,
5541 CD Reusel (04976 - 2271).
Tellingen winter 1987/88: 12 t/m 17 november '87
1 t/m 6 januari 1988 en 3 t/m 8 maart 1988.
Insturen uiterlijk 14 dagen na de desbetreffende
telling.

* Watervogeltellingen

Koördinatie: M. Helmig, NMF, Prof. Cobbenhagen-
laan 225, Tilburg (013-678755)

* Avifauna-onderzoek PPD

Frans Post, RNV, afdeling SLI, buro ILG, Bra-
bantlaan 1, 5216 TV Den Bosch (073 - 125454,
toestel 2426).

* Zwarte Kraai

L. Buurma, Lisserweg 493, 2165 AS Lisserbroek
(02521 - 10873).
Gevraagd: Waarnemingen van Zwarte Kraaien ge-
merkt met wit of rood vleugelplaatje, met opgave
van plaats, datum en eventuele waargenomen tekst
op het plaatje.

* Zwarte Stern

Jan van der Winden, Postbus 19184,
3501 DD Utrecht.
Gevraagd: Gegevens uit Noord-Brabant betreffende
broedgevallen, voor- en najaarsconcentraties,
fenologische waarnemingen uit de periode 1967-
1986.

* Huiszwaluw

Willem Veenhuizen, Bussele 32, 5641 PB Eindhoven
Gevraagd: tellen van nesten (Noord-Brabant).

* SOV Geoorde Fuut

Koördinatie: Lex Peeters, Marialaan 26,
5541 CD Reusel (04976 - 2271).
Gevraagd: Alle waarnemingen uit de periode 1983-
1987 die betrekking (kunnen) hebben op een
broedgeval.

LAATSTE KANS

om uw gegevens van

Zwarte Stern en Geoorde Fuut

in te sturen!!!

**Zwarte Stern: Jan v.d.Winden
Postbus 19184
3501 DD Utrecht**

**Geoorde Fuut: Lex Peeters
Marialaan 26
5541 CD Reusel**

VELDWERK

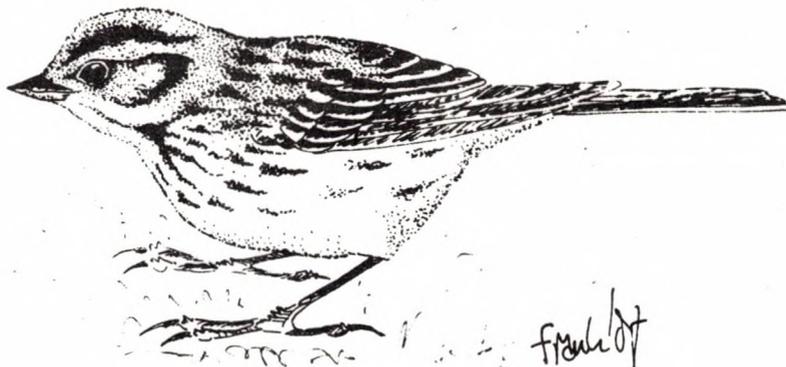

WINTERWAARNEMING VAN EEN DWERGGORS

Op 9 februari 1986 zagen wij 's morgens, om precies te zijn om 11.25 uur, in het natuurreservaat "De Grote Peel" een gors aan de kant van een droge veenvaart zitten. Deze gors was zo weinig schuw dat wij deze tot op een afstand van circa 8 meter konden naderen.

De gors bleef gedurende enige tijd op de grond en zocht naar voedsel (vooral het zaad van het pijpestrootje).

Doordat we naderbij kwamen om deze gors beter in de kijker te krijgen, vloog deze op en ging enkele meters verder in een struik zitten. Bij het opvliegen maakte deze gors een geluid dat we het best kunnen omschrijven als een kort en scherp tjip, tjip, tjip.

Dwerggors

- * Tikkeltje gedrongen, heggemusachtig postuur + gedrag
- * 'tik'-roep als Appelvink
- * Puntige vaak opgewijpt lijkende snavel (\pm rechte bovensnavel)
- * meestal duidelijke, lichte oogring.
- * nogal 'bloot' gezicht omdat voor het oog donkere strepen ontbreken
- * opvallende donkere driehoek van wang-begrenzing
- * onderzijde witachtig. Borst duidelijk afgetekend en scherp gevlekt
- * geen opvallende vleugelvleek

Toen we de gors onder goede belichting waarnamen viel ons direkt de markante koptekening op. Mede door het geluid dat ons niet vertrouwd in de oren klonk dachten we aan een Dwerg- of Bosgors.

De gors werd ongeveer anderhalf uur geobserveerd en later gefotografeerd. Daarbij werden de volgende notities gemaakt:

Beschrijving (uitgewerkt aan de hand van in het veld gemaakte aantekeningen).

Grootte: ongeveer als Kneu, opvallend kleiner dan Rietgors.

1 KOP: kruin zwartbruin, kruinstreep - roestbruin met zeer fijne zwarte streepjes, oog - zwartbruin, oogring - wit, wenkbrouwstreep - roomkleurig, teugel - kastanje roodbruin, oorstreek - kastanje roodbruin, zwart omljnd, baardstreep - onduidelijk zwart, keel - wit, snavel - zwartbruin, bovensnavel recht, enigzins opgewipt.

2 BOVENDELEN: Mantel - grijsachtig, rug - donkerbruin met zwarte strepen, stuit - bruin, staart - had hooguit drie of vier staartpennen waarvan de buitenste staartpen veel wit, vleugels - donkerbruin met lichte vleugelstreep.

3 ONDERDELEN: borst en flanken - isabel kleurig, zwart gestreept, buik - vuilwit, ongestreept, poten - lichtbruin.

Konkluderend uit de veldnotities en nageslagen literatuur betrof deze waarneming een Dwerggors. Deze in Siberie en Noord Rusland tot in N.O.-Noorwegen broedende gors overwintert in Zuid tot Zuidwest Azie. In Nederland is de Dwerggors een zeldzame, onregelmatige gast, overwegend in trektijden.

Deze waarneming is door de C.D.N.A. aanvaard.

John Vereijken, Margrietstraat 59, Beek en Donk
Piet van Tilburg, Antoniusstraat 33, 5725 AP Heusden (gem. Asten).

BROEDVOGELINVENTARISATIE VAN GRUTTO'S TE SONNIUSWIJK, SON.

Inleiding

In 1987 heb ik een broedvogelinventarisatie van Grutto's uitgevoerd in het agrarische gebied Sonniuswijk, gelegen ten noordwesten van Son en Breugel. Ik heb dit gedaan omdat het gebied in de nabije toekomst verkaveld wordt in het kader van de ruilverkaveling Sint Oedenrode. De resultaten van deze inventarisatie worden in deze mededeling besproken en worden vergeleken met een inventarisatie uit 1982.

Het gebied

Het geïnventariseerde gebied ligt voor het grootste deel in de gemeente Son en Breugelen voor een klein deel in de gemeente Best (figuur 1).

Het is gelegen in de atlasblokken 51-24 en 51-25. Het betreft een jonge heideontginning met een, open en grootschalig karakter (zie figuur 1). In het westelijk deel ligt een waterwingebied met rondom het pompstation een aantal waterleiding-bosjes (jonge aanplant). Ondanks de relatieve grootschaligheid zijn er verschillende kleine graslandpercelen met slootjes ertussen te vinden. Deze zijn behoorlijk vochtig, vaak tot vrij laat in het jaar. Ook in Sonniuswijk echter neemt de smerige maisteelt hand over hand toe. Dit gaat bovendien gepaard met een continue vestiging van biostallen, met name langs de Airborneweg in het noordelijke en oostelijke deel van het gebied.

Methode

Bij de inventarisatie en wijze van interpreteren is uitgegaan van het Handboek Vogelinventarisatie (Hustings et al. 1985) en de handleiding van het BSP (SOVON & CBS 1986). In 1987 zijn er vier bezoeken aan het gebied gebracht, alle in de late ochtend, waarvan twee tussen de datumgrenzen van de Grutto. Het gebied is daarbij systematisch afgefietst en afgestuurd en er werd zoveel mogelijk rekening gehouden met verplaatsingen. De inventarisatie van 1982 is door mij uitgevoerd in het kader van een project van VWG De Kempen. Er zijn toen drie bezoeken gebracht, waarvan een tussen de datumgrenzen. De wijze van inventariseren was vergelijkbaar met die in 1987.

Resultaten

In figuur 2 is de verspreiding van de Grutto-territoria in 1982 en 1987 aangegeven. In 1982 werden er 21 territoria vastgesteld en in 1987 17. In grote lijnen komt het verspreidingspatroon in beide jaren met elkaar overeen. Een uitzondering hierop is het oostelijke deel van het gebied, waar in 1987 geen Grutto's meer voorkwamen. Dit is voornamelijk te wijten aan de toename van de bio-industrie in het deel.

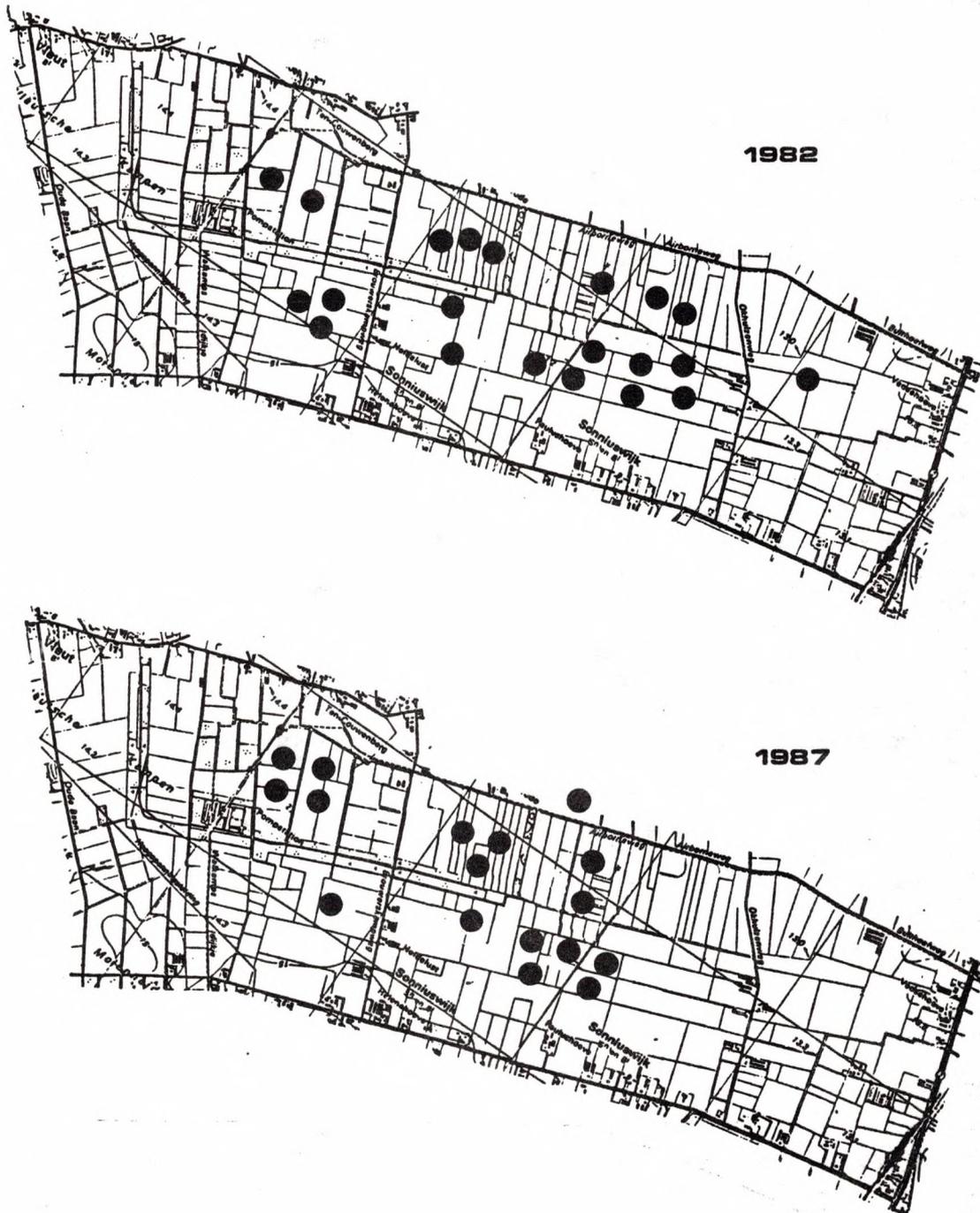
Het grootste deel van Sonniuswijk bestaat uit maisakkers. De territoria in 1987 zijn veel meer geconcentreerd in de geschikte delen, die nog over zijn als enclaves in het maisgeweld. Toch is er ook in 1987 een voor Brabantse begrippen respectabel aantal Grutto-territoria vastgesteld. De norm die de provincie Noord-Brabant hanteert voor het vaststellen van goede weidevogelgebieden (voor de Grutto 10 paar per 100 ha of meer) wordt in het centrale deel van Sonniuswijk nog steeds gehaald (zie ook Heijnen et al. 1986). Het is te hopen dat er ook na de ruilverkaveling in Sonniuswijk plaats is voor broedende Grutto's.

Jan van der Winden, Postbus 19184, 3501 DD Utrecht.

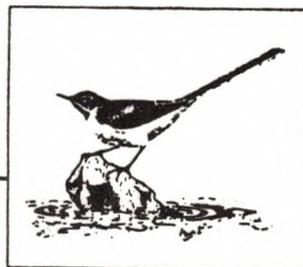
Literatuur

- Heijnen, T., F. Post & J. van der Winden 1986. Avifauna onderzoek midden en oost Brabant - interimrapportage. PPD Noord-Brabant, Den Bosch.
- Hustings, F. et al. 1985. Vogelinventarisatie - achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Pudoc, Wageningen.
- SOVON & CBS 1986. Handleiding Bijzondere Soorten Projekt (broedvogels). Arnhem.

Figuur 2. De verspreiding van de territoria van de Grutto in 1982 en 1987 (1982: 21 territoria, 1987: 17 territoria).

KORTE MEDEDELINGEN

HAVIKSHORST DOORGESCHOTEN

Bij een bezoek aan de Vresselse Bossen (gemeente St. Oedenrode) op zes april 1987 trof ik een broedend vrouwtje Havik aan. Ook op 8 mei bleek het nest nog bewoond te zijn.

Op 26 mei zag ik bij een controle dat het horst doorgeschoten was. Het was kort daarvoor gebeurd; de schotsporen op de boomstam waren nog vers en er lagen twee verse, dode donsjongen op de rand van het nest. Het nest was vernield door een schot, dat een gat van 10 bij 10 cm aan de onderzijde van het nest heeft gemaakt.

Ik heb geen idee wie dit gedaan heeft. Ik adviseer vogelaars die in deze omgeving roofvogelhorsten bezoeken goed op te letten.

Jan van der Winden, Postbus 19184, 3501 DD Utrecht.

Naschrift redactie:

Het blijkt helaas nog steeds voor te komen dat er op roofvogels of hun horsten geschoten wordt. Dit probleem kan alleen aangepakt worden indien verschillende groeperingen algehele bescherming van roofvogels en hun horsten ondersteunen. Gezamenlijke actie wordt reeds ondernomen in de noordelijke provincies, en met succes.

Mede naar aanleiding van bovenstaand geval heb ik het initiatief opgevat om na te gaan, of in Brabant en Limburg ook een "coördinerend overleg" kan worden opgestart. Ik houd u op de hoogte. Zolang dit overleg niet funktioneert adviseer ik u gevallen van roofvogel-vervolgning te melden bij Vogelbescherming in Zeist.

Maarten Helmich.

OVER NIJLGANZEN IN MIDDEN BRABANT

Naar aanleiding van de korte mededeling van Piet van Happen over een broedgeval van de Nijlgans in Boxtel (Roodborsttapuit 6(1): 20), volgt hier een overzicht van gegevens, die ik over het voorkomen van de soort in midden Brabant heb.

In midden Brabant is de Nijlgans (voortaan Ng) al zo'n drie tot vier jaar een normale verschijning, vooral rondom afgravingen. Deze vogels zijn zonder uitzondering afkomstig uitgevangenschap.

Op de Leemkuilen te Udenhout brengen Ng vanaf 1984 jaarlijks jongen groot. Ze broeden waarschijnlijk in de ruige vegetatie rondom de afgraving. In de winter van 1986/87 zag ik eenmaal zelfs een groep van 16 exemplaren. Deze vogels zijn ontsnapt uit de watervogel-kollektie van de aangrenzende inrichting Assissie. Vanuit de Leemkuilen zagen de Ng kans om het natuurreservaat de Brand (bij Udenhout) te bereiken, maar tot op heden zijn in dit gebied nog geen broedgevallen vastgesteld. Ook duiken zo nu en dan (vooral in 1987) Ng op in het agrarische gebied ten noorden van Tilburg. Sinds een jaar is een paartje aanwezig in het Rijensbroek, gelegen tussen Tilburg en Dongen. Het is mij niet bekend waar dit paar vandaan komt.

Meer weet ik over de populatie Ng, die ten zuidoosten van Tilburg voorkomt. Enkele jaren geleden is er vanuit het safaripark de Beekse Bergen een aantal Ng ontsnapt. Deze vogels bevinden zich meestal op de afgravingen Abcoven en Blauwe Hoef, beide gelegen binnen een straal van 1 km van de Beekse Bergen. In de buurt van afgraving Abcoven heeft in 1986 een paar gebroed; 7 jongen werden groot-gebracht. In de winter van 1986/87 werd deze familie geregeld aangevuld met exemplaren uit de Beekse Bergen. Regelmatig vliegt de familie Ng op en neer naar de Beekse Bergen, waarschijnlijk om op een gemakkelijke manier aan voedsel te komen; meestal bevindt de groep zich echter bij de afgravingen Abcoven en Blauwe Hoef. In 1987 broedde in de buurt van de Beekse Bergen wederom een paar Ng, namelijk op het Bankven op het landgoed Gorp en Rovert. Dit paar bracht 5 jongen groot; na de broedtijd vloog deze familie naar afgraving Abcoven.

Verder heb ik nog een paar Ng gezien langs de Rozep bij Oisterwijk, mogelijk afkomstig van de populatie in het Dommeldal, waar ook al een tijdje Ng rondhangen (mededeling Arno Braam). Deze vogels zijn waarschijnlijk afkomstig van de vele watervogel-kollekties van Vughtse villa's en landgoederen (in het noordelijke deel van het Dommeldal). Mogelijkerwijze is het paar dat in 1986 in Boxtel gebroed heeft (zie artikel Piet van Happen) eveneens van deze populatie afkomstig.

Samenvattend kan gesteld worden, dat de Ng zich definitief in midden Brabant gevestigd heeft. Wellicht is het maar een kwestie van tijd voordat de soort alle waterrijke gebieden in midden Brabant gekoloniseerd heeft. Op zich is dit een ontwikkeling die interessant is om te volgen, maar het lijkt mij zinvol om attent te blijven. Zo vernam ik van personeel van de Beekse Bergen bijvoorbeeld, dat de Ng zich nogal agressief gedraagt tegenover andere diersoorten. Eenmaal werd waargenomen dat een groepje Ng een marmot in het water joeg en verzoop! Mogelijk is het feit, dat de Bergeend nog steeds als broedvogel op de afgravingen in midden Brabant ontbreekt, te wijten aan de aanwezigheid van Ng.

Jean-Paul Ongenae, Mozartlaan 541, 5011 SM Tilburg.

TENTOONSTELLING "VOGELS IN DE STAD EINDHOVEN"

Op 27 september j.l. is de tentoonstelling "Vogels in de stad Eindhoven" geopend. Deze tentoonstelling is georganiseerd en opgezet door Vogelwerkgroep De Kempen, in samenwerking met het Milieu Edukatie Centrum te Eindhoven. Op een vijftigtal panelen en in vitrines wordt informatie gegeven over vogels in de stad in het algemeen en die in Eindhoven in het bijzonder.

De tentoonstelling is aanwezig tot en met 31 januari 1988.

Openingstijden: maandag - vrijdag 13.30-17.00 uur;
zondag 14.00-17.00;
voor groepen na afspraak tevens
dinsdag - vrijdag 9.00-12.30 uur.

Plaats : Milieu Edukatie Centrum,
Genneperweg 145,
Eindhoven,
telefoon 040 - 526665.

ERRATA EN ADDENDA

Inhoudsopgave Roodborsttapuit uitgave januari 1987: Jaargang 5, moet zijn Jaargang 6.

Inhoudsopgave Roodborsttapuit uitgave juni 1987: Jaargang 5, moet zijn Jaargang 6.

BROEDVOGELINVENTARISATIE VAN SCHAARSE WATERVOGELS IN DE OMGEVING VAN SON IN 1987 EN HET BIJZONDERE SOORTEN PROJECT

Jan van der Winden

Inleiding

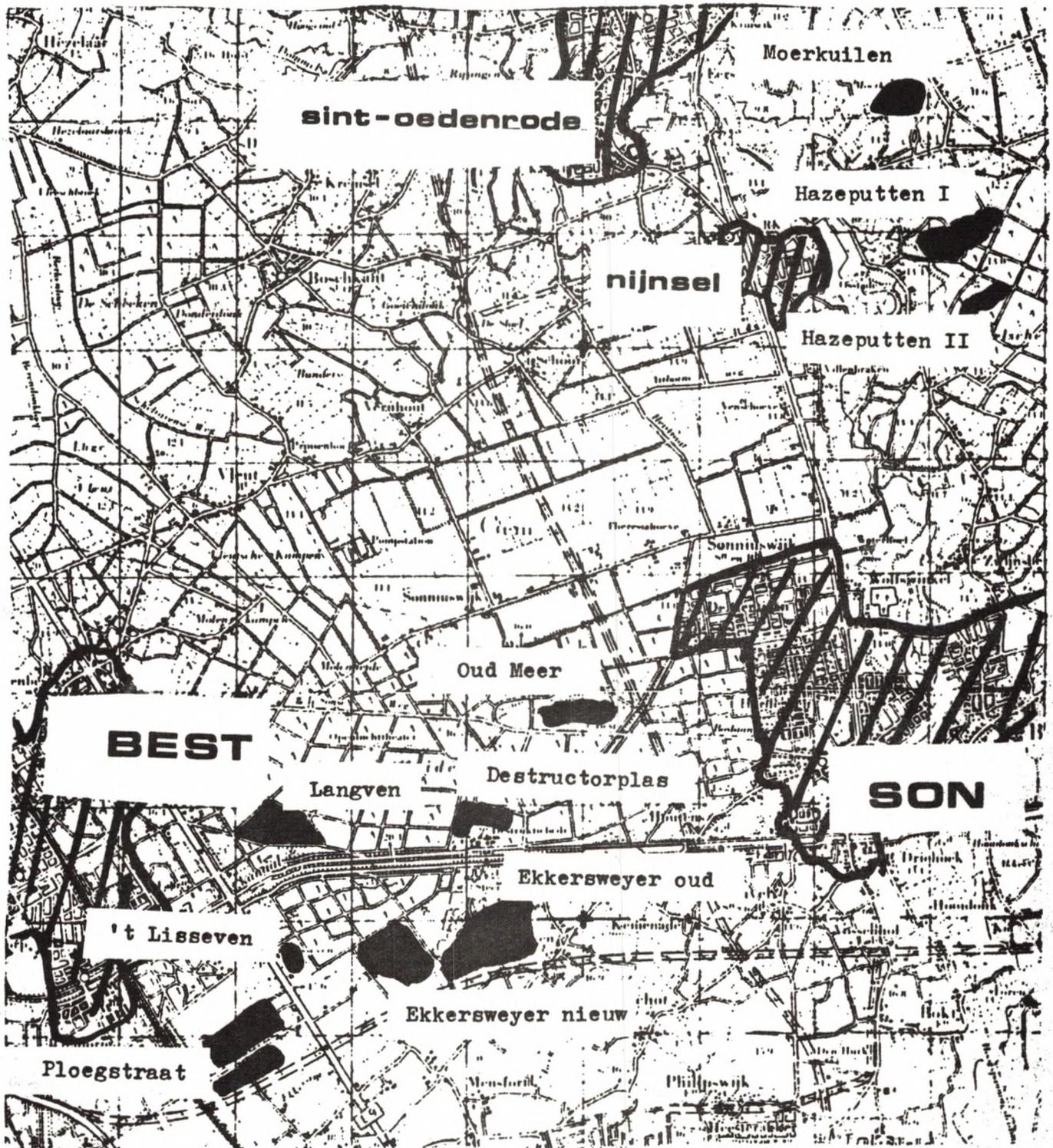
In 1987 is in het kader van het Bijzondere Soorten Project (BSP) van SOVON een broedvogeltelling gehouden van enkele watervogelsoorten in de omgeving van Son. Ik heb me daarbij beperkt tot de schaarse soorten en alleen plassen en vennen geteld. Op de overige plaatsen in deze streek (bijv. Dommelvallei) komen slechts weinig schaarse watervogels als broedvogel voor. In dit artikel geef ik een overzicht van de vastgestelde soorten en aantallen. Besloten wordt met een korte beschouwing over langdurig onderzoek aan broedende watervogels en over het gebruik van criteria voor het vaststellen van broedgevallen.

Gebiedsbeschrijving

In het kort wordt hieronder een beschrijving gegeven van de getelde plassen en vennen. Voor een overzicht van de ligging wordt verwezen naar figuur 1.

Moerkuilen	Een middelgrote visvijver omgeven door (plaatselijk) zeer vochtig loofbos en eikenhakhout.
Hazeputten	Vennencomplex, waarvan het grootste ven grenst aan een stukje vochtige heide, en een aantal kleinere vennen die in het bos liggen. Het grote ven is grotendeels dicht gegroeid met Waterlelie en langs de rand is vrij veel moerasvegetatie aanwezig.
Oud Meer	Vochtige en droge heide met een middelgroot ven dat plaatselijk vrij diep is. Grote stukken van de oevers zijn rijkelijk begroeid met Riet en Pitrus.
Destruktorplas	Zuiveringsplassen van het destructiebedrijf Son. Open water met relatief weinig begroeiing.
Langven	Heidevennencomplex met weinig water. De waterstand hangt sterk af van de regenval. Weinig oeverbegroeiing.
Ekkerswei oud	Grote leemaafgraving, die nu als viswater is ingericht. Een klein deel is ingericht als vispaai-plaats waar een ruige, dichte begroeiing voorkomt.
Ekkerswei nieuw	Een leemaafgraving die nog geëxploiteerd wordt. Veel (steile) zandige oevers, nog nergens begroeiing.
't Lisseven	Partikuliere plas met schaarse oeverbegroeiing.
Ploegstraat	Twee plassen. De noordelijke plas doet dienst als surfplas en heeft vrij veel begroeiing van Riet langs de oevers. De zuidelijke plas ligt op een afgesloten terrein en heeft plaatselijk Riet langs de oevers.

Figuur 1. Ligging onderzochte plassen/vennen.

Methode

Er is geïnventariseerd volgens de methode zoals beschreven in de handleiding van het Bijzondere Soorten Projekt - broedvogels (SOVON 1986). Doel van het BSP is om door middel van jarenlange tellingen in steekproefgebieden het aantalsverloop van bijzondere soorten in Nederland te volgen. Hiertoe dient een gebied in de geschikte inventarisatie-periode op 1 of meer soorten doelgericht onderzocht te worden.

Zowel het veldwerk als de methode van uitwerken zijn conform deze handleiding uitgevoerd. De vennen en plassen zijn een aantal keren in het broedseizoen bezocht, waarbij systematisch de schaarse soorten geteld zijn (zie tabel 1). Er is steeds geprobeerd om op 1 dag alle watere te bezoeken om eventuele verplaatsingen van eenden zoveel mogelijk uit te sluiten. De bezoekdata zijn 6 en 15 april, 8 en 26 mei en 6 en 7 juli. Voorts zijn acht aanvullende bezoeken gebracht in de periode 21 maart - 2 augustus, voornamelijk aan het Oude Meer. Ten behoeve van de Kleine Plevier zijn een aantal extra plekken (opsputterreintjes e.d.) bezocht.

Resultaten

In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van de vastgestelde soorten en aantallen paren. Tevens zijn schattingen van het aantal paren vermeld. Verderop wordt besproken op basis waarvan deze schattingen tot stand zijn gekomen.

Tabel 1. Broedgevallen van schaarse watervogels in de omgeving van Son. Tussen haakjes staan schattingen van het aantal paren.

Soort	Moerk	Hazep 1	Hazep 11	Oud Meer	Destr	Langv
Dodaars		1	1	5(5-6)		1
Fuut	1	1				
Wintertaling	1(1-2)	-(2)	1(2)	1(3)		
Slobeend				1(1-2)		
Tafeleend		1(2)		2(2-3)	3	
Kuifeend		1		2(2-3)		
Waterral				0(0-1)		
Kleine Plevier						
Zwarte Stern				2		
Oeverwaluw						

Tabel 1. Vervolg.

Soort	Ekk. O	Ekk. N	Lisseven	Ploegstr.	Opsp.	Totaal
Dodaars						8(8-10)
Fuut	2		1	2(2-4)		7(7-9)
Wintertaling						3(8-9)
Slobeend						1(1-2)
Tafeleend						6(7-8)
Kuifeend						3(3-4)
Waterral						0(0-1)
Kleine Plevier		1(2-3)			1(1-2)	2(3-5)
Zwarte Stern						2
Oeverzwaluw		2				2

Verklaring: Moerk	Moerkuilen
Hazep 1	Hazeputten ven 1
Hazep 11	Hazeputten ven 11
Destr	Destruktorplas Son
Langv	Langven
Ekk. O	Ekkersweijer "oud"
Ekk. N	Ekkersweijer "nieuw"
Ploegstr	Plassen Ploegstraat
Opsp.	Opspuitterrein Best

Uit de tabel valt af te lezen, dat de waargenomen soorten en aantallen niet bepaald schokkend zijn, zeker in vergelijking met goede watervogelgebieden in midden en oost Brabant. Toch komen er enkele bijzondere soorten in het gebied voor. De Zwarte Stern is de laatste jaren in Nederland sterk in aantal achteruit gegaan, en hoewel er slechts twee paren in het gebied voorkomen, kan dit bijzonder genoemd worden. Het zelfde geldt voor de Oeverzwaluw, waarvan in 1986 in Noord-Brabant slechts 511 bewoonde nesten in 23 kolonies werden geteld. Bovendien liggen deze kolonies vrijwel allemaal in west Brabant en langs de Maas en in oost Brabant (Leijs 1987).

Ook van enkele andere soorten zijn schattingen uit onze provincie beschikbaar van het aantal paren in Noord-Brabant, zodat een vergelijking met de gegevens uit Son e.o. gemaakt kan worden.

Het aantal broedparen van de Dodaars werd voor 1981 geschat op 150-185 (Van Poppel 1983). In de omgeving van Son broedt 4-5 % van dit aantal.

De Fuut kwam in 1981 met 350-425 paren in de provincie voor (Van Poppel 1986) en in 1983 met 300-350 paren (Leijs 1986). De aantalsopgave van Leijs is naar mijn idee te laag, met name omdat hij signaleert dat er nogal wat streken ongeteld zijn. Bovendien is de soort in afgelopen jaren waarschijnlijk toegenomen (o.a. Van der Winden 1987). Het aantal paren zal momenteel eerder 400-450 bedragen. Het aantal Futen in de omgeving van Son is in verhouding gering. Gerelateerd aan het aantal Futenparen op de zandgronden neemt het gebied 3 % voor zijn rekening.

Het aantal Tafeleenden in Noord-Brabant werd voor 1981 geschat op 200-350 paren (Van Poppel 1984). In dat jaar werd in de omgeving van Son slechts 1 paar vastgesteld. In 1987 zijn 6 paren gekonstateerd, maar de intensievere inventarisatie-methode kan debet zijn aan deze schijnbare vooruitgang.

Van de Kuifeend werd het aantal paren in Noord-Brabant in 1981 op 300-450 geschat, waarvan het grootste aantal op voedselrijke plassen buiten de hoge zandgronden (Van Poppel 1984). De soort neemt vermoedelijk nog steeds toe, onder andere op heidevennen. Het aantal paren in de omgeving van Son is opmerkelijk laag.

Voor de beoordeling van de resultaten in de regio Son is het van belang te beseffen, dat er in alle onderzochte gebieden sprake is van een hoge rekreatiedruk. Het is nog steeds mogelijk rondom de heidevennen te wandelen; een rustgedeelte voor de vogels ontbreekt. Beter zou het zijn om bepaalde hoeken van de vennen geheel ontoegankelijk te maken, zodat watervogels daar rustig kunnen broeden.

Diskussie

1. Langlopend watervogel-onderzoek

Bij langlopend onderzoek aan broedende watervogels is gebleken, dat er - met name bij eenden - sterke fluktuaties in de waargenomen aantallen kunnen optreden. Deels heeft dit te maken met reele fluktuaties, veroorzaakt door bijv. jaarlijkse variaties van de waterstand in de broedgebieden. Een andere reden is echter het gedrag van de vogels op de broedplaatsen. De soorten vertonen nauwelijks of geen territoriaal gedrag, er vindt veel uitwisseling plaats tussen gebieden, veel mannetjes overzomereren in geschikte broedgebieden en de vogels worden makkelijk verstoord in gebieden met veel recreatie (Handleiding BMP 1985, Hustings et al. 1985, Van Tol et al. 1979). Daarom moet met de nodige voorzichtigheid gekeken worden naar de resultaten van Son en omgeving en naar de ogenschijnlijke toename van Dodaars, Tafeleend en Kuifeend ten opzichte van 1981.

Desondanks lijkt het er op, dat er steeds meer watervogels op heidevennen gaan broeden. Het betreft dan met name om Fuut, Geoorde Fuut, Dodaars, Tafeleend en Kuifeend (Van Poppel 1984 en 1986, Peeters 1986, Schuurkes en Starmans 1987). Het gaat daarbij zowel om een toename van de aantallen in de oude broedgebieden als om een uitbreiding naar nieuwe gebieden.

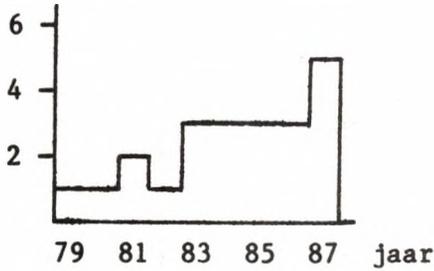
In figuur 2 is van enkele soorten het aantalsverloop aangegeven op het Oud Meer te Son in de jaren 1979 t/m 1987. Ondanks de geringe aantallen lijkt er in het algemeen sprake te zijn van een geringe toename, zowel van soorten als van aantallen.

Er kunnen verschillende oorzaken zijn voor deze recente toename. Meer regen in het voorjaar (zoals in 1986 en 1987) kan het ontstaan van moerassige delen tot gevolg hebben, die vooral geschikt zijn voor Slobeend en Zwarte Stern. Het instromen en inwaaien van meststoffen in de vennen kan voedselverrijking tot gevolg hebben. De voedselsituatie voor watervogels wordt hierdoor mogelijk positief beïnvloed.

Om op de hoogte te blijven van de aantalsontwikkeling van watervogels en inzicht te krijgen in de oorzaken van wisselende aantallen blijven goede inventarisatie-gegevens nodig. Het Bijzondere Soorten Projekt (BSP) van SOVON is bij uitstek hiervoor geschikt.

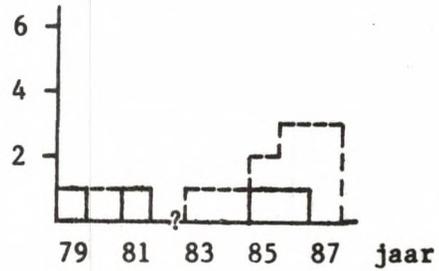
Figuur 2. Aantallen broedende watervogels op het Oud Meer in de periode 1979 - 1987.

aantal paren

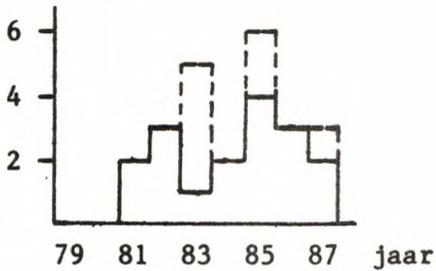
Dodaars

aantal paren

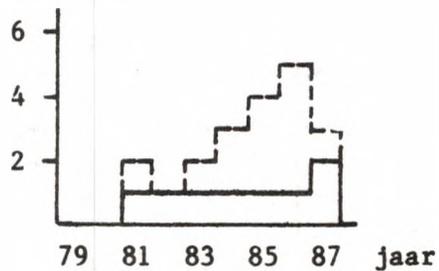
Wintertaling

aantal paren

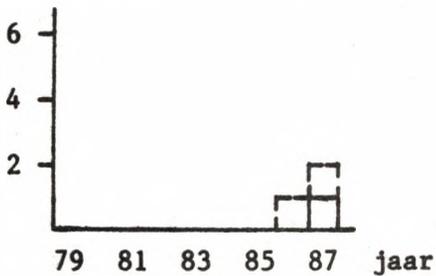
Tafeleend

aantal paren

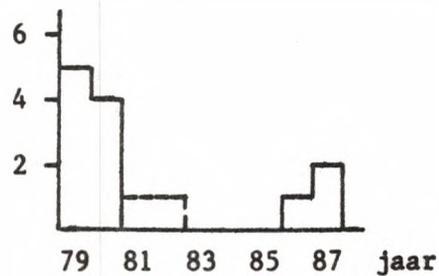
Kuifeend

aantal paren

Slobeend

aantal paren

Zwarte Stern

- aantallen volgens BSP-kriteria
- - - aantallen volgens combinatie-methode (zie tekst), alleen aangegeven indien hoger dan aantallen volgens BSP-kriteria.

2. Interpretatie van de inventarisatie-gegevens

Bij het inventariseren van eenden geven vrouwtjes met pulli de meeste zekerheid van een broedgeval. Een nadeel van deze methode is echter, dat op deze wijze alleen succesvolle broedgevallen meegeteld worden en dat de kans om een vrouwtje met pulli te zien vrij tot zeer gering is.

Bij het BSP wordt daarom van andere criteria gebruik gemaakt. Deze zijn van te voren vastgelegd en volledig gestandaardiseerd (Handleiding BSP 1986). Het is immers van essentieel belang dat inventarisatie-gegevens op een eenduidige manier worden geïnterpreteerd. Alleen dan is het mogelijk om de gegevens van verschillende gebieden en/of jaren met elkaar te vergelijken. De criteria zijn opgesteld aan de hand van eerdere inventarisaties (Hustings et al. 1985), maar het ligt in de verwachting dat de criteria in de toekomst bijgesteld zullen worden naar aanleiding van nieuwe en betere onderzoeksgegevens.

Op basis van mijn ervaringen bij het inventariseren van watervogels in de omgeving van Son ben ik van mening, dat een aantal punten in het BSP interpretatie-systeem niet voldoet en dus verbeterd zou kunnen worden. Van der Kooij (1986) geeft al aan dat de datumgrenzen van de Tafeleend te laat zijn. Naar zijn idee is de doortrek na half april grotendeels voorbij. Hij stelt daarom voor om de datumgrenzen te verleggen naar 20 april en 30 mei of 10 juni (i.p.v. 15 mei - 15 juni). Dit beeld gaat waarschijnlijk ook op in midden en oost Brabant. Als het SOV waarnemingsarchief goed draait, wordt het mogelijk om dit uit te zoeken.

In het BSP systeem tellen waarnemingen van losse mannetjes bij de Tafeleend wel en bij de Kuifeend niet mee in de totale beoordeling. De reden hiervan is, dat Kuifeenden vermoedelijk vaker overzomeren en/of nog laat doortrekken, terwijl dit bij de Tafeleend niet het geval is. Dit lijkt in midden en oost Brabant goed te kloppen en hier voldoet het BSP systeem goed.

Bij de Wintertaling heb ik het idee, dat de criteria voor de Brabantse vennen te zwaar zijn. Volgens het BSP mogen alleen zekere en waarschijnlijke broedgevallen meegerekend worden (tenminste waarnemingen van een paartje). Volgens mij geven waarnemingen van mannetjes tussen de datumgrenzen, in combinatie met waarnemingen van paartjes er voor, een goede indicatie van het aantal broedparen. Volgens de huidige criteria levert "20 april 1 paar en 20 mei 1 mannetje" 0 paar op, terwijl dit naar mijn mening 1 paar zou moeten zijn.

Een dergelijke combinatie van waarnemingen van losse mannetjes met waarnemingen van paren is niet in het BSP systeem opgenomen. Om het effect van deze "combinatie-methode" te laten zien, heb ik in tabel 1 en figuur 2 aantalschattingen opgenomen, die volgens de combinatie-methode gemaakt zijn.

Stel dat op een ven de volgende waarnemingen gedaan zijn:

10 april	5 mann. en	4 vrw.
20 april	3 mann. en	3 vrw.
15 mei	3 mann. en	1 vrw.

Volgens de BSP methode geeft dit als eindresultaat 1 paar en volgens de combinatie-methode 3-4 paar.

Een derde probleem bij de interpretatie is gelegen in het feit, dat er vaak veel uitwisseling tussen dicht bij elkaar gelegen vennen plaatsvindt. Bij de Kuifeend zijn dergelijke verplaatsingen vastgesteld van zowel mannetjes, als vrouwtjes met pulli (Van Tol 1979). Dit geldt waarschijnlijk voor alle eendensoorten. Dit probleem is gedeeltelijk te ondervangen door vennencomplexen als een geheel (op 1 dag binnen zo kort mogelijke tijd) te tellen. De gegevens van regio Son zijn per ven uitgewerkt en vervolgens per groep vennen, die in de buurt van elkaar liggen. Dit leverde verschillen op bij Tafeleend en Wintertaling, maar de aantallen paren zijn gering. Het is interessant om dit te onderzoeken bij grote vennencomplexen, zoals op de Strabrechtse Heide.

Naar mijn mening kunnen de gegevens van vennen, die bij elkaar liggen, het beste als een geheel uitgewerkt worden, al is het uitwerken per ven overzichtelijker en eenvoudiger.

Zoals reeds is aangestipt, is het meest belangrijke bij langdurig onderzoek, dat de interpretatie op een gestandaardiseerde wijze wordt uitgevoerd. Op die manier wordt een zo optimaal mogelijke vergelijkbaarheid van de gegevens bereikt. In dit licht bezien is het waarschijnlijk verstandig om ten behoeve van het BSP de huidige interpretatie-regels te handhaven. Maar daarnaast is het uiteraard van belang, dat er een zo reeel mogelijke benadering van de werkelijkheid wordt nagestreefd. Daardoor wordt de informatie over gebieden beter en dit is van belang bij de beoordeling en bescherming van gebieden. Ten behoeven van het SOV waarnemingen archief zou daarom gekozen kunnen worden voor nieuwe interpretatie-kriteria, aangepast aan nieuwe inzichten en aan de situatie in midden en oost Brabant.

Adres: Postbus 19184, 3501 DD Utrecht.

Met dank aan Marc van der Valk voor het doornemen van dit artikel.

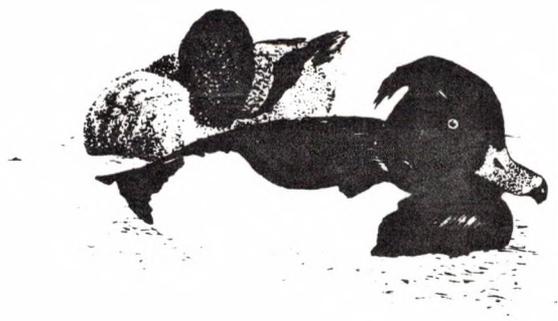
Literatuur

- Hustings, M.F.H. et al 1985. Vogelinventarisatie - achtergronden, richtlijnen en verslaglegging. Pudoc, Wageningen.
- Kooij, H. van der. 1986. Het broedseizoen van de Tafeleend. Vogeljaar 34: 24-28.
- Leijs, H.N. 1986. Inventarisatie van de Fuut in 1983. Vogeljaar 34: 49-61.
- Leijs, H.N. 1987. Inventarisatie van de Oeverwaluw (*Riparia riparia*) in 1986 in Nederland. Vogeljaar 35: 119-131.
- Peeters, L. 1986. Broedvogels van de Reuselse Moeren - resultaten van een langdurige inventarisatie. Roodborsttapuit 5 (1): 25-38.
- Poppel, A. van. 1983. Het voorkomen van de Dodaars als broedvogel in Noord-Brabant in 1981. Roodborsttapuit 2(1): 38-46.
- Poppel, A. van. 1984. Het voorkomen van de Kuifeend en Tafeleend als broedvogel in de provincie Noord-Brabant in 1981. Roodborsttapuit 3(1): 3-12 en 3(2): 32-39.
- Poppel, A. van. 1986. Het voorkomen van de Fuut als broedvogel in de Provincie Noord-Brabant in 1981. Roodborsttapuit 5(2): 77-87.
- Schuurkes, R. & P. Starmans 1987. Effecten van verzuring op het voorkomen van watervogels in kalkarme oppervlaktewateren. Vogeljaar 35: 57-64.
- SOVON & CBS. 1985. Handleiding BMP.

SOVON & CBS. 1986. Handleiding BSP (broedvogels).

Tol, J. van et al. 1979. Een vergelijking van methoden voor de bepaling van het aantal broedparen van de Kuifeend, *Aythya fuligula*. *Limosa* 52: 12-21.

Winden, J. van der. 1987. Verspreiding van de Fuut in midden en oost Brabant. *Roodborsttapuit* 6(1): 19-20.

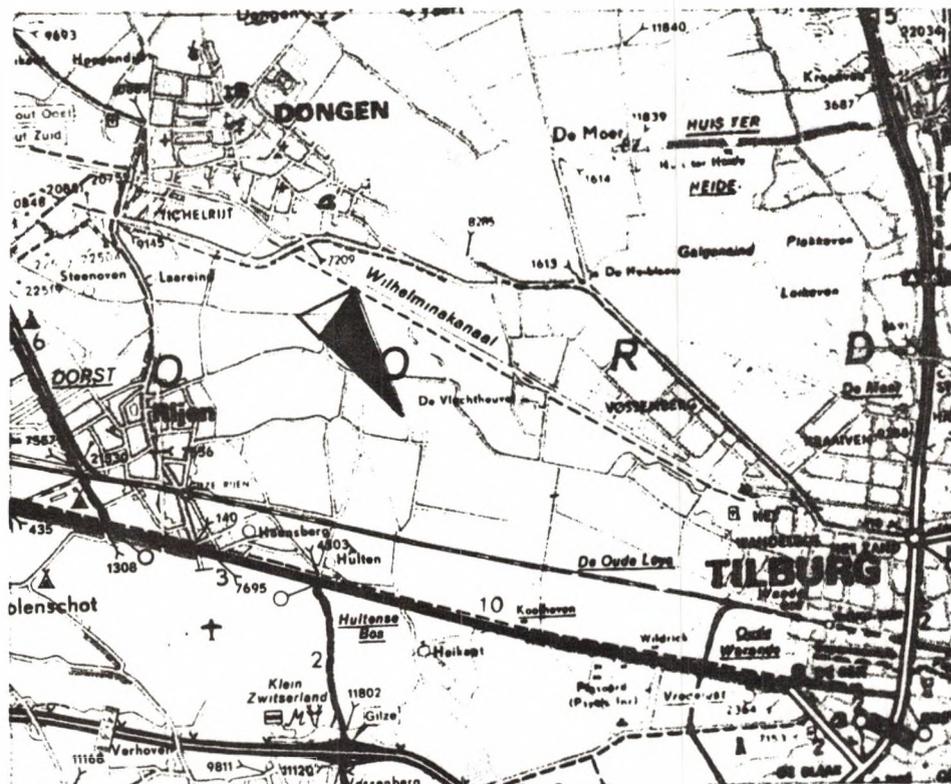
DE EFFEKTEN VAN EEN RUILVERKAVELING OP EEN PLEISTERPLAATS VAN GOUDPLEVIEREN IN MIDDEN BRABANT

Miek Slikkerveer

Inleiding

In het ruilverkavelingsgebied te Gilze Bavel-Rijens Broek ligt een pleisterplaats voor Goudplevieren. In het kader van deze ruilverkaveling zijn allerlei cultuurtechnische maatregelen genomen die het gebied ingrijpend hebben veranderd. In de periode 1982-1986 zijn op deze pleisterplaats regelmatig Goudplevieren geteld teneinde de invloed van de verkaveling te kunnen vaststellen op de aantallen en de frekwentie van pleisteren van de Goudplevieren. Naast de Goudplevier zijn tevens de in dit gebied pleisterende Kieviten en Wulpen geteld.

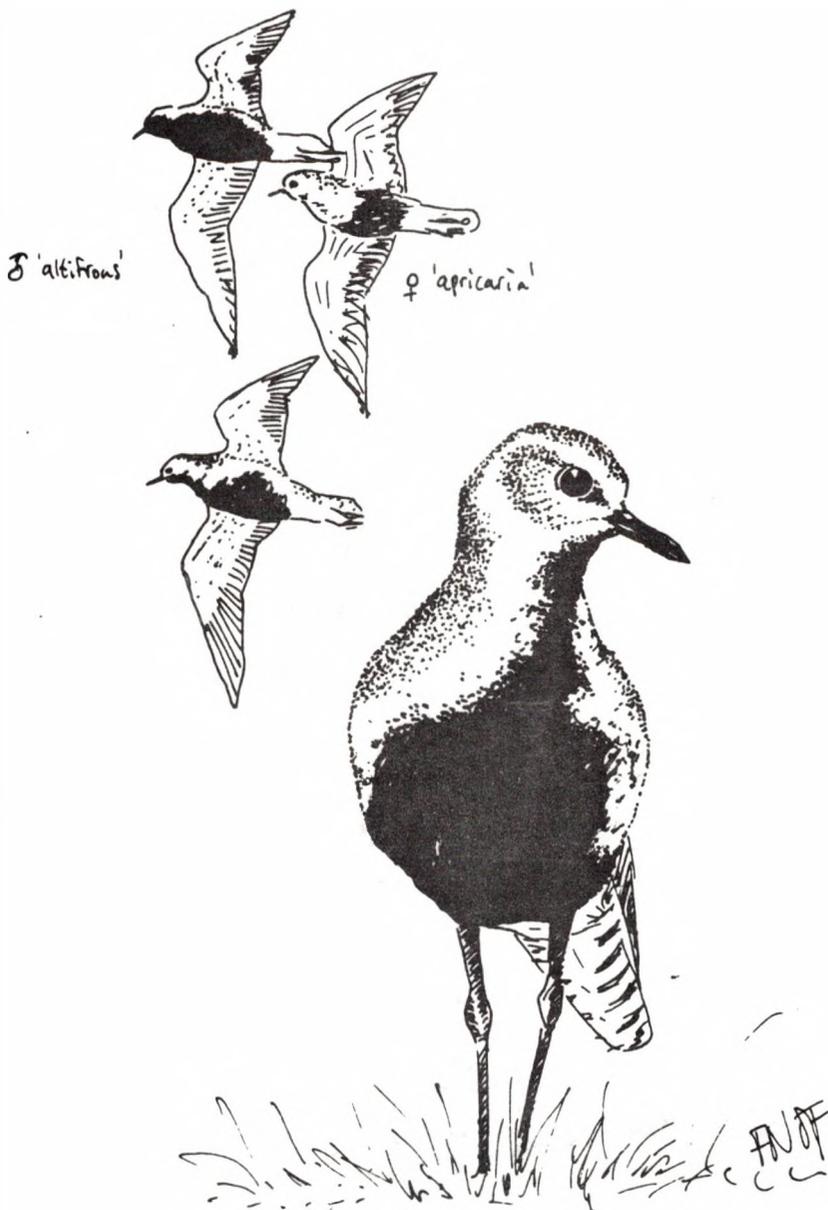
Figuur 1. Ligging van de pleisterplaats voor Goudplevieren in Midden-Brabant.

Methode

In 1982 werd in augustus begonnen met 4-6 keer per maand te tellen. De tellingen werden voortgezet tot half april 1983. Toen bleek dat er in de winter en het voorjaar zelden Goudplevieren op de pleisterplaats verschenen is er in de jaren daarna vanaf half juli tot 1 december geteld, 10-15 maal per maand gedurende 1 - 1 1/2 uur. Meestal gebeurde dit in de ochtenduren, in 1982 met een Swift Audubon kijker 8,5 x 44,5, daarna met een Bushnell Spacemaster 20-45x.

Voor de gegevens die Henk Sierdsema en Jean-Paul Ongenae mij terbeschikking stelden zeg ik hun graag dank.

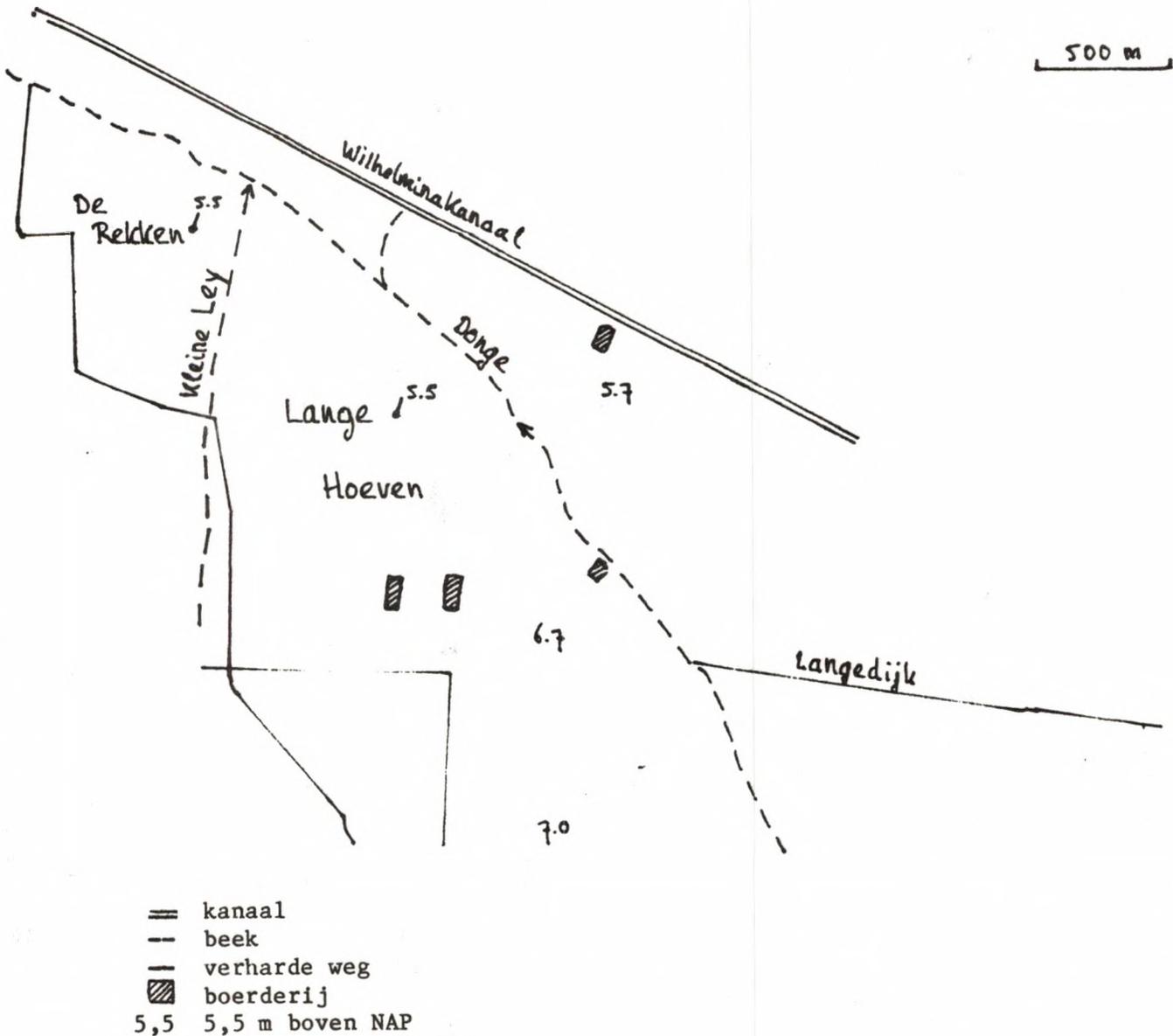

Goudplevier ♂ 'apricaria' zomet

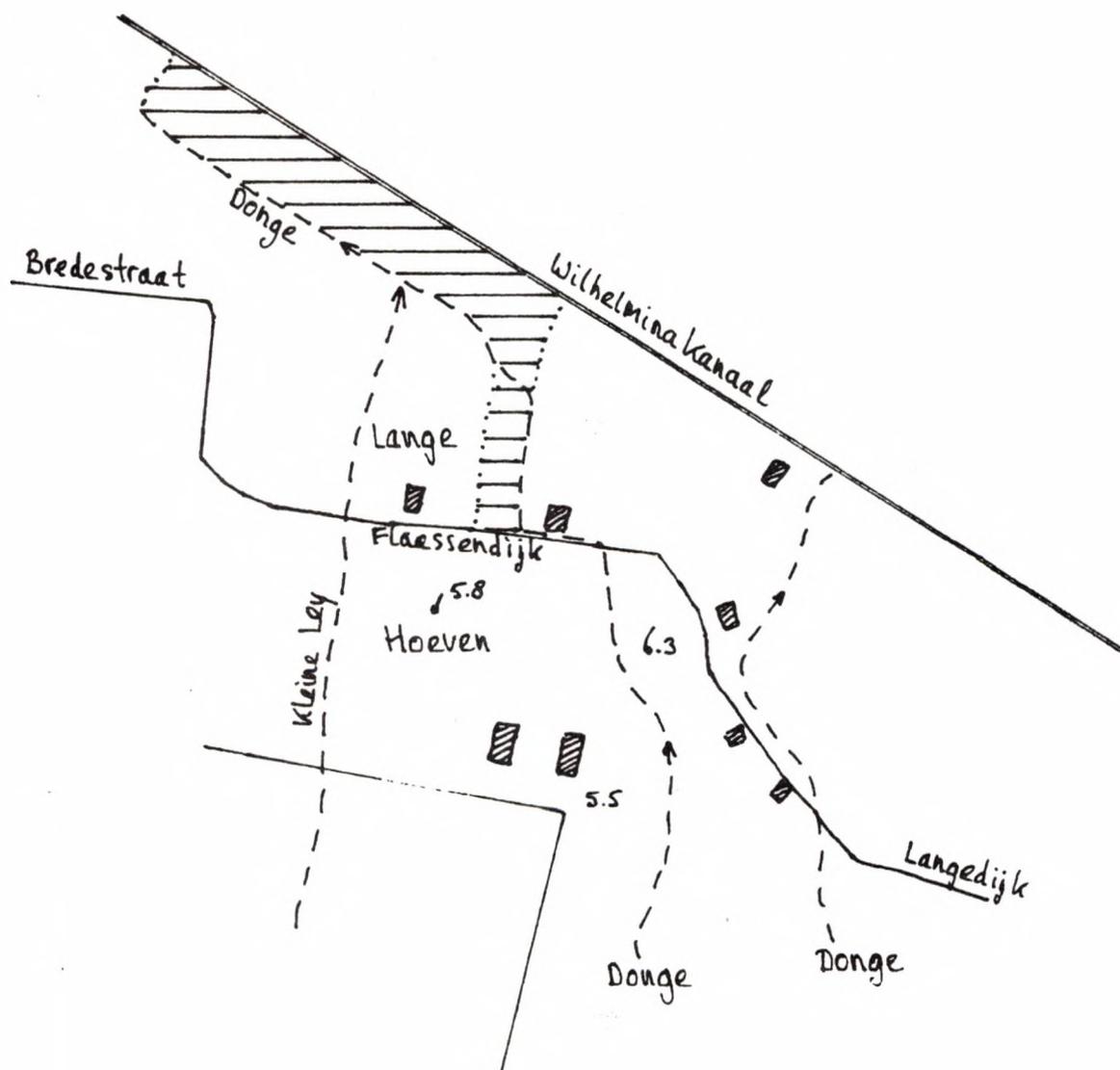
Gebiedsbeschrijving

De pleisterplaats ligt op zandgrond in een open grootschalig oud broekgebied (figuur 1), merendeels gevormd door beweide en bemeste graslanden tussen Tilburg, Dongen en Rijen. In het noorden wordt de grens gevormd door het Wilhelminakanaal, in het zuiden door de spoorlijn Breda-Tilburg. De hoogte varieert van 4-10 m boven NAP. Door de ruilverkaveling zijn mogelijkheden gecreeërd om naast grasland ook maisteelt als grondgebruik te kiezen. Daardoor is het areaal grasland afgenomen.

Figuur 2. Pleisterplaats anno c. 1975.

Figuur 3. Pleisterplaats anno c. 1985.

- == kanaal
- beek
- verharde weg
- ▨ boerderij
- 5,5 5,5 m boven NAP

Het gedeelte waar de Goudplevieren pleisteren is gelegen in de "Lange Hoeven" (kilometerhokken 44-56-51 en 44-56-52) en wordt in het westen begrensd door de smalle Kleine Ley en in het oosten door de Donge. Langs de andere waterlopen in het gebied (de Grote Ley en de Eerste Ley) wordt een enkele maal Goudplevieren waargenomen, maar de aantallen zijn gering en ze hebben geen duidelijke binding met deze waterlopen.

Aan de noordkant wordt de pleisterplaats momenteel door de nieuwe aangelegde Flaassendijk begrensd; daarvoor lag de noordgrens dichterbij het Wilhelminakanaal. De zuidgrens wordt gevormd door twee, 50 jaar oude, boerderijen.

Op figuur 2, ontleend aan de topografische kaart 44E (1976), is te zien dat de Donge voor de verkaveling een loop had van ZO naar NW. Er waren nog geen verharde wegen en er lagen maar enkele boerderijen verspreid in het gebied.

Omstreeks 1980 was de situatie ontstaan zoals te zien is op figuur 3, die ontleend is aan een gereviseerde topografische kaart van het Staatsbos-beheer. De Donge blijkt nu twee lopen gekregen te hebben: een brede beek die een nieuwe bedding gekregen heeft en in NO richting stroomt naar het Wilhelminakanaal, en een smalle beek, eveneens met steile oevers, die ongeveer de oude loop heeft van ZO naar NW. Dwars door het gebied is de al eerder genoemde Flaassendijk gekomen waarlangs enkele nieuwe boerderijen liggen. Ten noorden hiervan is tussen het Wilhelminakanaal en de Donge een bos aangeplant door het SBB.

Een gedeelte van de pleisterplaats is opgehoogd, een ander deel verlaagd, mogelijk ter verbetering van de afwatering. Medio 1985 werden de werkzaamheden ten behoeve van de verkaveling beëindigd.

Resultaten van de tellingen

De resultaten van de tellingen zijn weergegeven in de figuren 4-6. In figuur 4 zijn per jaar de aantallen pleisterende Goudplevieren weergegeven en in figuur 5 en 6 die van de Kievit en de Wulp.

In 1982 waren juli, augustus, september en november droog en warm voor de tijd van het jaar. Oktober was een natte, niet koude maand (gegevens zijn ontleend aan KNMI maandoverzichten). Het maximum aantal Goudplevieren valt in de tweede helft van september, maar ook in oktober wordt een groot aantal bereikt. In november, de maand waarin het hoogste aantal Goudplevieren in Nederland verblijft (Keij 1986), verschenen er maar enkele op de pleisterplaats.

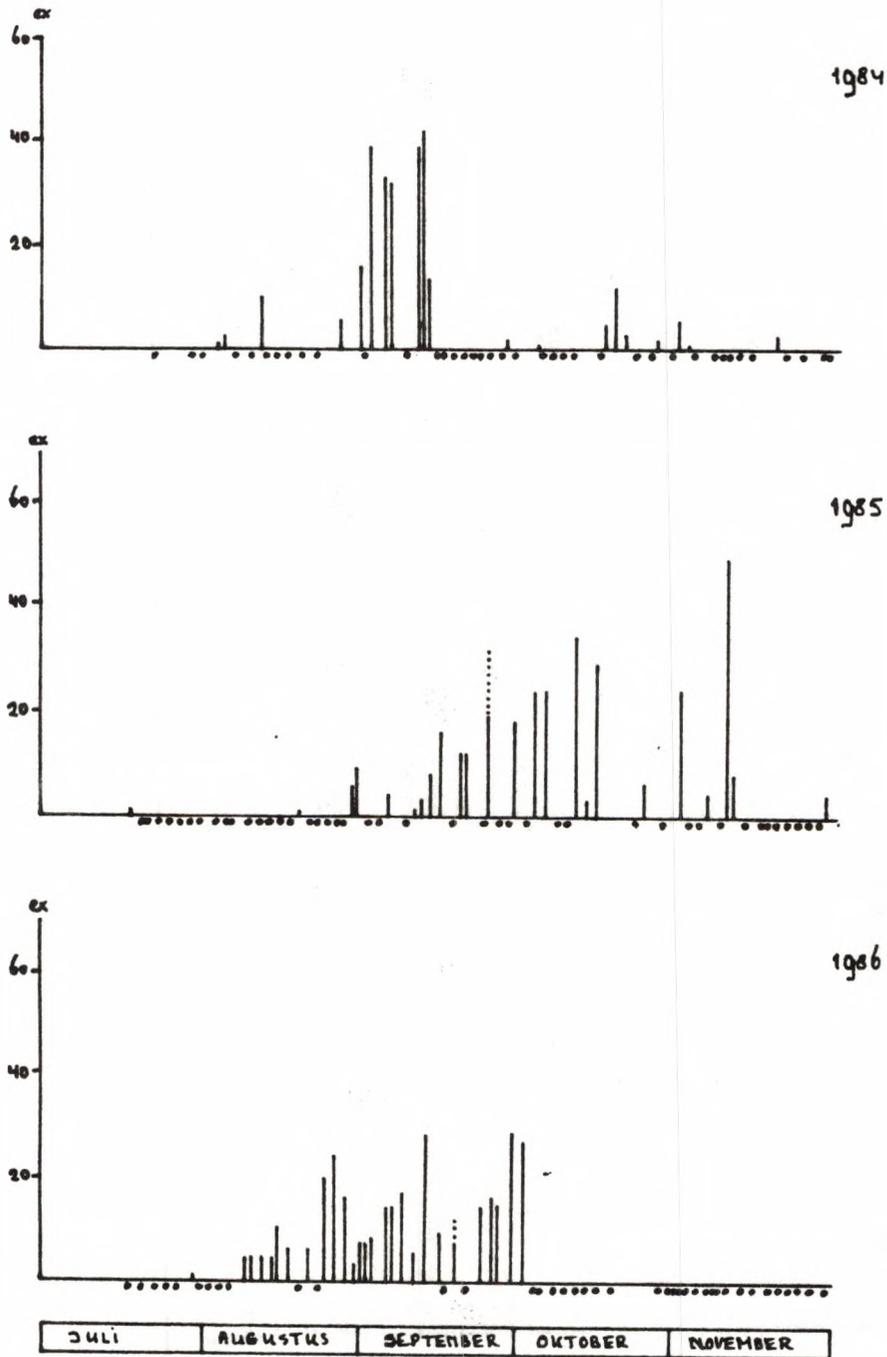
In 1983 waren juli en augustus droog en warm, september zeer nat, oktober vrij droog en zacht, november zacht en de neerslag normaal. Het beeld in het diagram van de Goudplevier lijkt veel op dat van 1982, maar de aantallen zijn lager en na half oktober werden bijna geen vogels meer waargenomen. De diagrammen van de Kievit en Wulp laten een nog scherper daling van de aantallen zien.

In 1984 was juli vrij droog maar te koud voor de tijd van het jaar, augustus warm en zeer droog, september nat en vrij koud, oktober zacht en nat, november vrij droog en zeer zacht. Alleen in september zijn in de eerste helft nog enige tijd Goudplevieren verschenen.

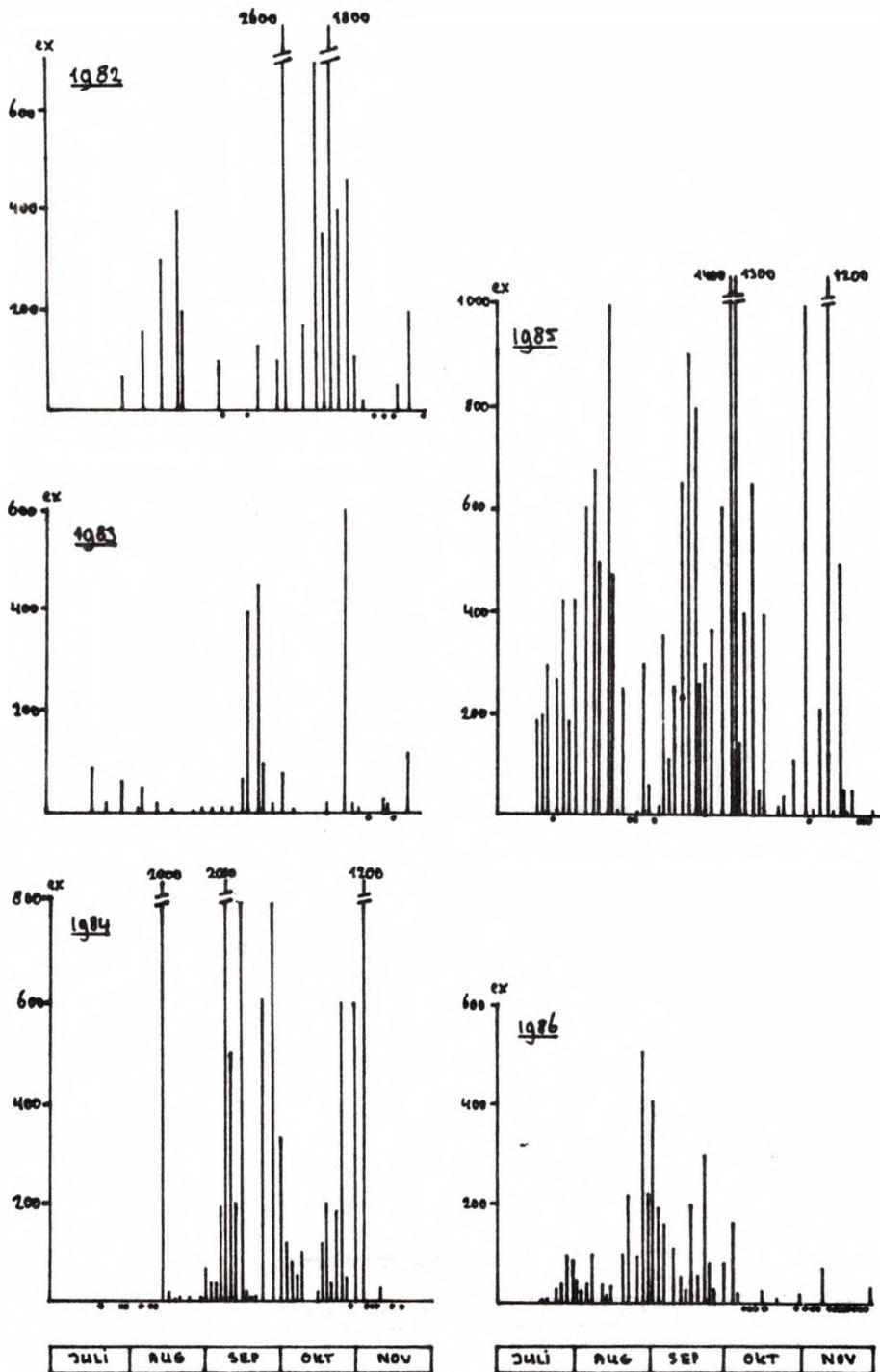
In 1985 was juli vrij warm en zonnig, de neerslag normaal, augustus koel en nat, september droog, temperatuur normaal, oktober idem en november zeer koud met veel sneeuw-dagen. In augustus en september zijn er weer minder Goudplevieren dan het voorgaande jaar, maar in oktober en november méér, zij het dat tweemaal groepen van 30 en 52 exemplaren boven de weilanden rondvlogen en toen weer verder gingen zonder te pleisteren. In november gebeurde dat na een zware westerstorm. De vogels kwamen, afwijkend van de normale noordelijke tot noordoostelijke richting, nu uit het oosten aanvliegen. Wellicht waren ze door de storm uit de koers geraakt en bezig die te corrigeren.

In 1986 was na langdurige droogte in mei en juni ook juli droog en vrij warm, augustus koud maar vrij droog, september droog en zeer koud, oktober zacht en nat en november zeer zacht en vrij droog.

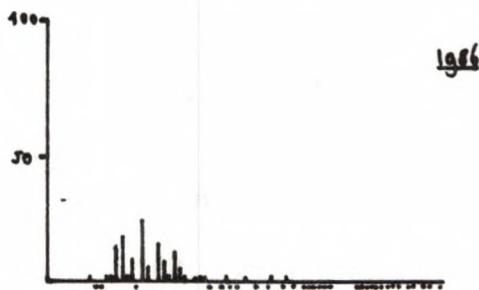
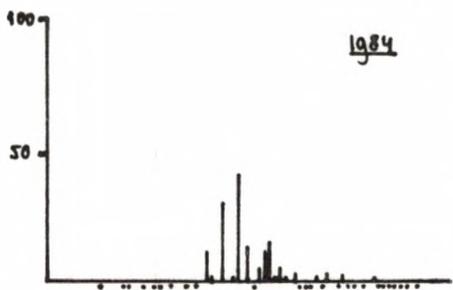
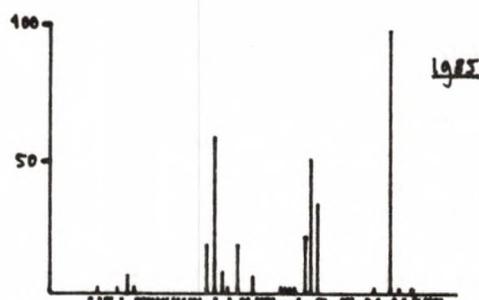
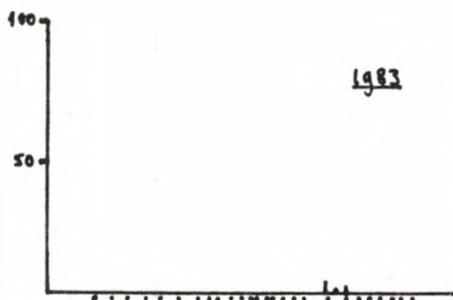
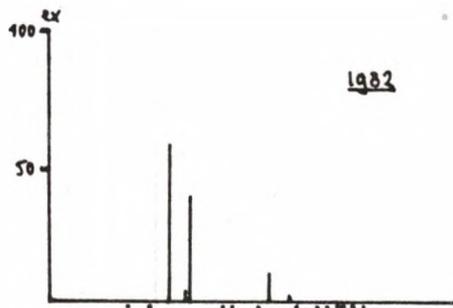
Figuur 4. Aantalsverloop van de Goudplevier op de pleisterplaats (vervolg).
 . = telling waarbij geen exemplaren aanwezig waren.

Figuur 5. Aantalsverloop van de Kievit op de pleisterplaats.
 . = telling waarbij geen exemplaren aanwezig waren.

Figuur 6. Aantalsverloop van de Wulp op de pleisterplaats.
 . = telling waarbij geen exemplaren aanwezig waren.

JULI	AUG	SEP	OCT	NOV
------	-----	-----	-----	-----

JULI	AUG	SEP	OCT	NOV
------	-----	-----	-----	-----

In augustus zijn er weer vaker vogels dan de voorgaande jaren op de pleisterplaats. In september werden de hele maand vogels waargenomen, in oktober alleen in het begin van de maand en in november geen. Ook Kievit en Wulp verdwenen; pas medio december werden weer Kieviten op de pleisterplaats waargenomen.

De invloed van het weer op het gedrag van Goudplevieren kon niet aangetoond worden, behalve tijdens de sneeuwval in november 1985 toen de vogels slechts kort pleisterden, en na de zware storm in november die hierboven al genoemd is.

Volgens Cramp & Simmons (1980) is de Goudplevier tijdens de trek weinig gevoelig voor het weer tenzij er veel sneeuw valt.

Volgens Glutz von Blotzheim (1975) korreleert een goed en vlot verlopen broedseizoen met een kompakte en snelle doortrek; daarentegen is er na een lang uitgelopen broedseizoen een sterk verlengde trek waar te nemen. Daaroverheen zou een droge en warme herfst de vogels lang op de pleisterplaatsen houden. Op een kleine pleisterplaats in het binnenland zal dit gekompliceerde mechanisme moeilijk aan te tonen zijn.

Opvallend is dat het droge en warme najaar van 1982, vergeleken met het eveneens zeer droge najaar 1986, een totaal ander beeld geeft van de aantallen vogels op de pleisterplaats. De oorzaak daarvan moet gezocht worden in de terreinen zelf. In 1983 werden in het voorjaar de beddingen van de Donge, Kleine Ley en alle andere waterlopen in het gebied uitgediept met naar schatting 30-50 cm. In het najaar liepen de aantallen van Kievit en Wulp met sprongen terug. Bij de Goudplevier was dat minder het geval, maar deze vogels verlieten wel de wat hoger gelegen graslanden (meer dan 6 m boven NAP) boven NAP liggen. Pas een jaar later, in 1984, loopt ook het aantal pleisterende Goudplevieren sterk terug. Mogelijk is de reactie op de ontwatering van de pleisterplaats vertraagd door de plaatstrouw van deze soort.

In tegenstelling tot de pleisterplaatsen in West-Brabant, waar in november de maximale aantallen Goudplevieren verblijven, komen op deze Midden Brabantse pleisterplaats nauwelijks vogels in die maand voor. Het beeld komt meer overeen met dat van de pleisterplaatsen in Drenthe (Van Dijk & van Os 1982).

Daar worden de maxima in oktober geteld en niet in september. In de zestiger jaren zouden in het binnenland van Noord Brabant oktober en november topmaanden zijn, maar de aantallen waren laag, circa 50 exemplaren (van Erve et al. 1967).

Verspreiding en verblijfsduur

In figuur 7 is op kaartjes ingetekend welke delen van de pleisterplaats door de Goudplevier gebruikt werden. Ook is daarop aangegeven waar snijmais geteeld werd.

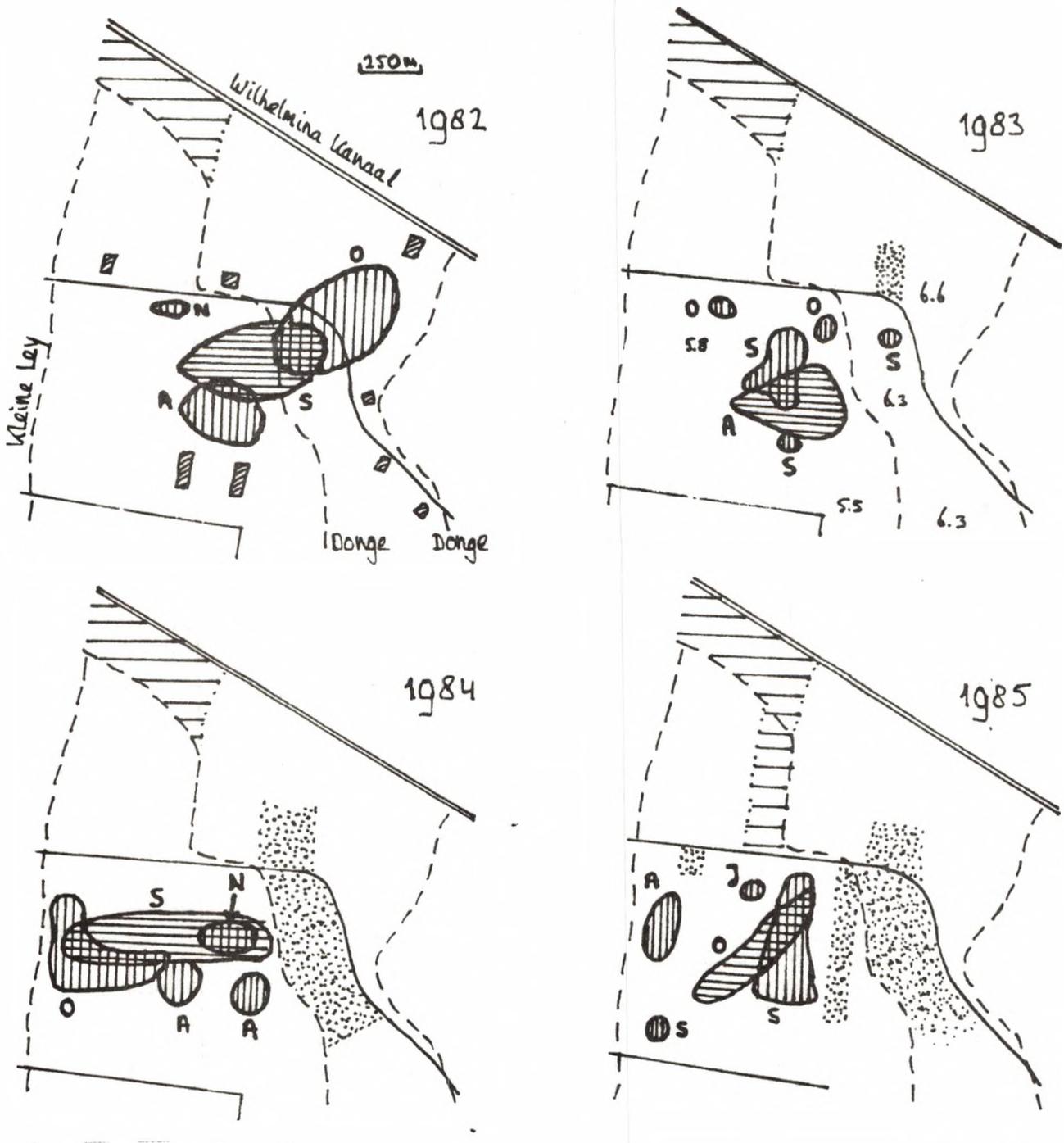
In 1982, 1983 en 1984 bezetten de Goudplevieren in augustus enkele weilanden dichtbij de twee oude boerderijen. Het gras was daar kort afgemaaid. In 1983 was een deel hiervan licht verruigd. Het verruigde deel stak ca 10 cm boven het omringende gras uit. Juist hierin zat zes weken lang een groep van 50 Goudplevieren. Tijdens de tellingen werd deze groep niet op gras foeragerend aangetroffen. Eenmaal werd waargenomen dat de vogels wegvlogen naar het weiland ernaast bij het inlaten van een grote groep koeien en, zodra het vee de ruijge gepasseerd was, de groep als "één man" weer terug naar hun voorkeursplek vloog.

Begin 1985 werd dit weiland gescheurd en kwam een maisveld ervoor in de plaats.

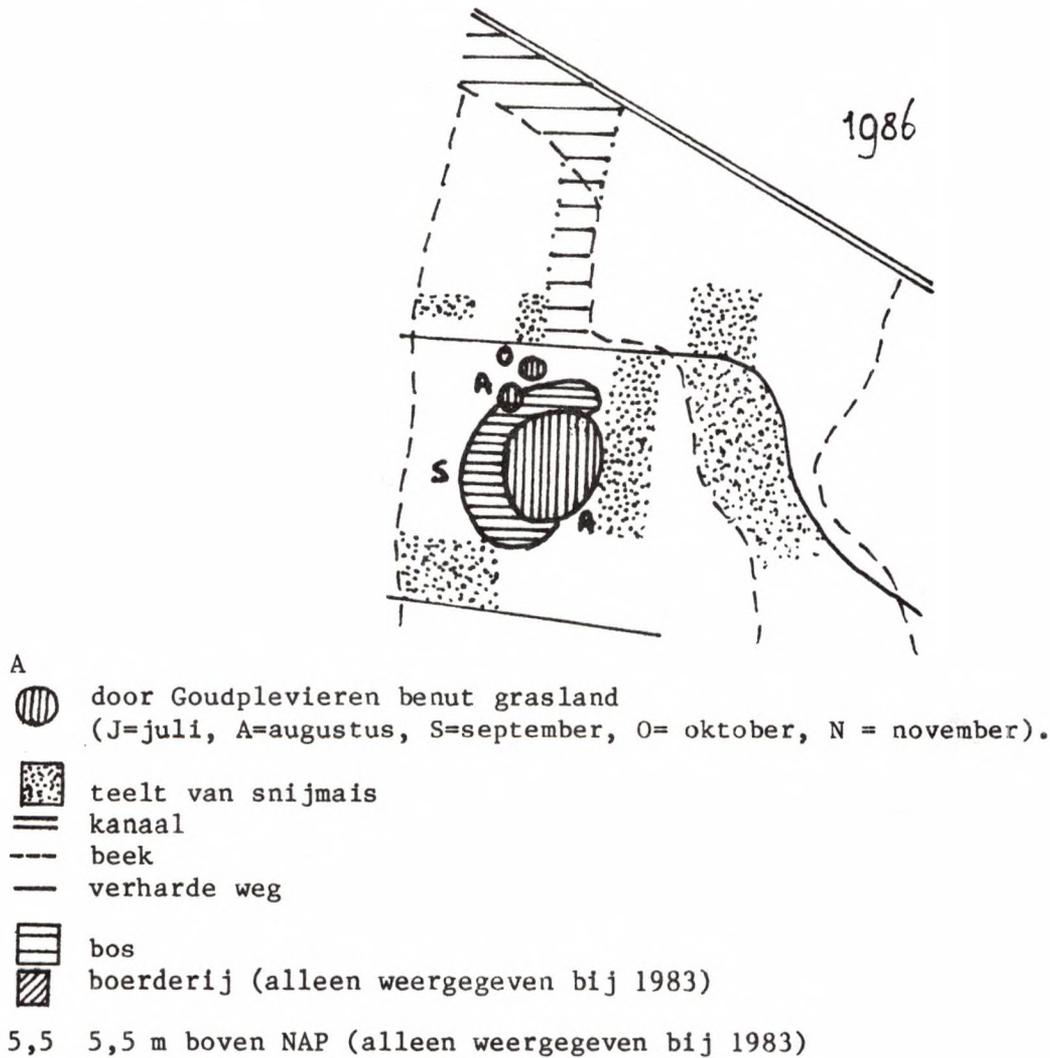
In 1986 werd waargenomen dat vogels af en toe foerageerden naast de pleisterplaats. Dit leek te maken te hebben met verstoring door de grote aantallen koeien in de weilanden. Ook werd waargenomen dat groepjes Goudplevieren definitief vertrokken in zuidwestelijke richting als er vee ingelaten werd.

Door toename van de snijmaisteelt werd de beschikbare oppervlakte grasland kleiner (figuren 7 en 8). Om de aantallen Goudplevieren te kunnen relateren aan de beschikbare oppervlakte grasland, is de dichtheid per jaar berekend.

Figuur 7. Verspreiding van Goudplevieren op de pleisterplaats en de uitbreiding van maisteelt, 1982-1986.

Figuur 7. Verspreiding van Goudplevieren op de pleisterplaats en de uitbreiding van maisteelt, 1982-1986 (vervolg).

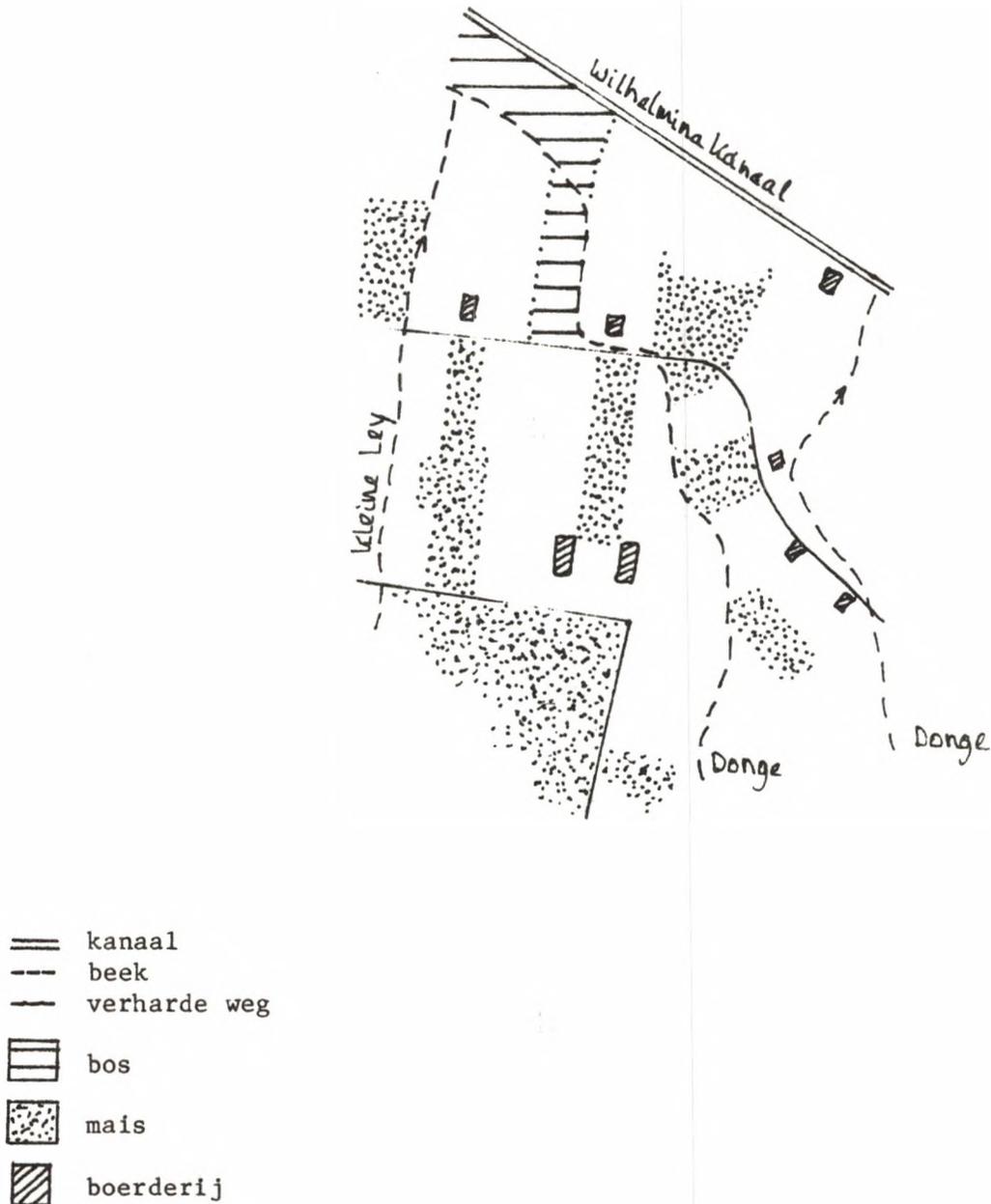

jaar	beschikbaar opp. grasland in ha.	max. aantal Goudplevier	dichtheid. per 100 ha.
1980	90	120	1,3
1982	90	120	1,3
1983	80	100	1,2
1984	50	45	0,9
1985	37	34	0,9
1986	31	28	0,9
1987	15	7	0,4

Zoals in de tabel is af te lezen, is de oppervlakte grasland en het aantal en de dichtheid van de Goudplevieren sterk afgenomen.

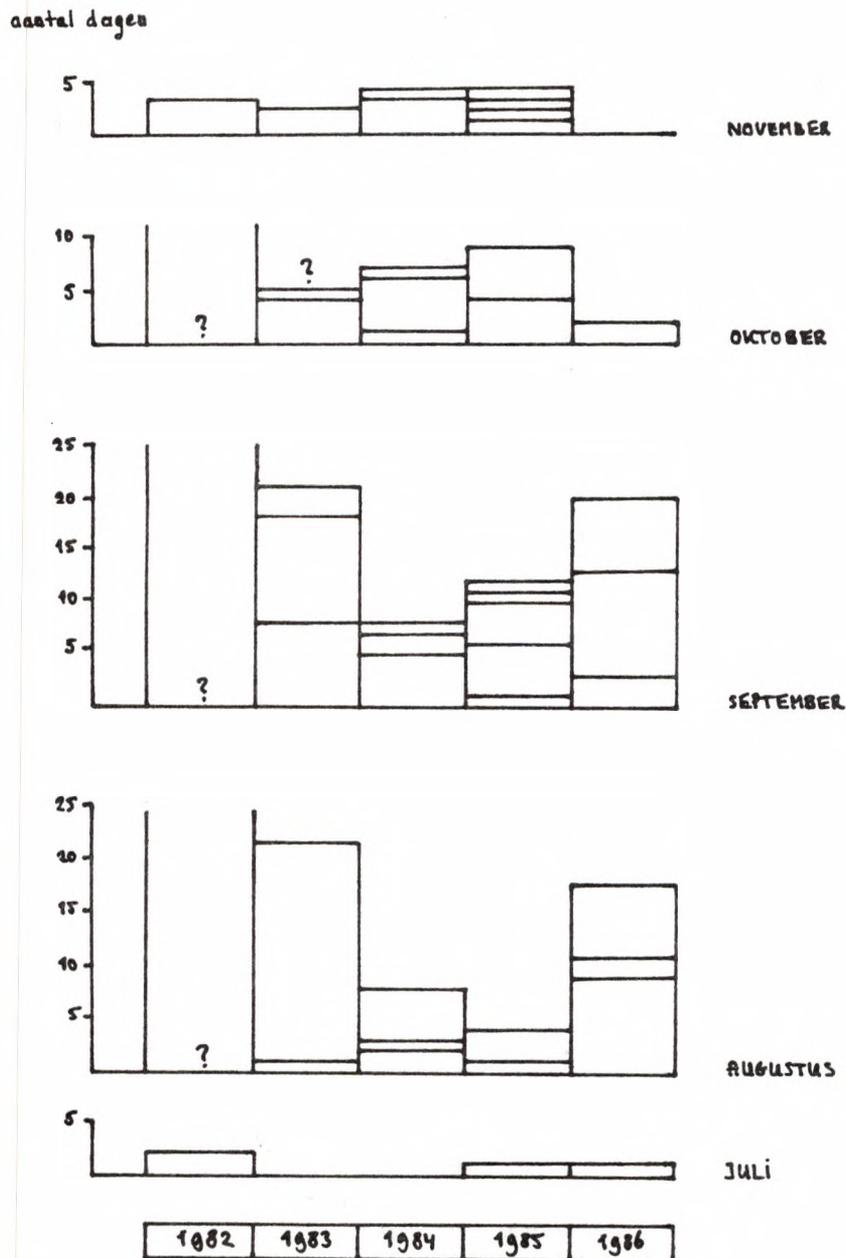
In 1984 is nog slechts de helft van het grasland beschikbaar vergeleken met de situatie vóór de ruilverkaveling. De dichtheid neemt af en de populatie lijkt bijna letterlijk in de knel te komen. Na 1984 en tot 1987 is het maximum aantal Goudplevieren evenredig gedaald met de toename van het maisareaal.

Figuur 8. Mais op de pleisterplaats en omgeving, 1987.

In figuur 9 is in blokdiagrammen de duur van het pleisteren van de Goudplevier weergegeven. Een blok betekent dat een aantal dagen Goudplevieren present waren in het terrein, ongeacht de aantallen. Een horizontale lijn in een blok geeft de scheiding aan tussen twee pleisterperiodes binnen één maand. In november 1985 bijvoorbeeld konden er vier periodes van pleisteren onderscheiden worden. In 1982 zijn er te weinig gegevens verzameld, maar wel kon worden vastgesteld dat het aantal pleisterdagen hoger was dan de jaren daarna.

Figuur 9. Aantal dagen per maand per jaar dat er Goudplevieren op de pleisterplaats aanwezig waren (zie tekst).
 ? = te weinig gegevens; minimum aantal dagen is aangegeven.

In 1984 is een dieptepunt waar te nemen. De vogels pleisterden kort en foerageerden nauwelijks, sliepen veel, verzorgden het verenkleed en vertrokken weer.

In 1985 wordt in september en oktober wat langer gepleisterd.

In 1986 pleisterden de vogels in augustus en september langer dan in de voorgaande jaren. In oktober en november zijn er daarentegen geen weidevogels aangetroffen. Door de aanhoudende droogte was de pleisterplaats ongeschikt geworden.

Het langer pleisteren sinds 1985 wijst er op dat de voedsel situatie op de pleisterplaats is verbeterd.

Als het aantal pleisterdagen in de periode 1982-1986 per maand gesommeerd wordt, waren er in vijf jaar 3 in juli, 42 in augustus, 57 in september, 18 in oktober en 6 in november. September is dus ook wat het aantal pleisterdagen betreft koploper.

Discussie

De Goudplevier stelt bepaalde eisen aan foerageerterreinen. Open gebieden met vochtige, ruige graslanden hebben de voorkeur. De trek in de herfst en nazomer verloopt via vaste routes langs vaste pleisterplaatsen. Daarom leek het mogelijk om van deze soort de invloed van een ruilverkaveling na te gaan. Zowel de sterke ontwatering als de teelt van mais hadden een negatief effect op de aantallen en het gedrag van de populatie. Ook intensivering van de veeteelt bracht de vogels in de problemen. Kievit en Wulp verdwenen vaak naar nabijgelegen weilanden, Goudplevieren deden dat maar zelden. In 1986 leek de voedselsituatie te verbeteren. De Goudplevieren verbleven langer op de pleisterplaats dan de twee jaar daarvoor.

Tijdens het onderzoek kon geen antwoord gevonden worden op de vraag waarom de Goudplevieren eerst in november, later ook in oktober, de pleisterplaats vermeden. Misschien ruilt deze vogel na beëindiging van de rui half oktober (keij 1986) een pleisterplaats op arme zandgrond in voor eentje op kleigrond dichtbij de kust om zo snel mogelijk de vetreserves voor de winter aan te leggen. Ook het lage gemiddelde gewicht in september en oktober en het hoge gemiddelde gewicht in november, vastgesteld bij ringvangsten (Jukema 1982), wijzen op de behoefte aan goede voedselbronnen na half oktober.

Het is voor te stellen, dat eerstejaars Goudplevieren, die pas in september en vooral oktober de broedgebieden verlaten, de minder goede pleisterplaatsen niet meer leren kennen. Een proces van veroudering van de populatie begint en de aantallen nemen af. Tijdens een ruilverkaveling dalen de aantallen nog sneller.

Voor deze pleisterplaats lijkt het einde nabij te zijn. De opvallende plaatstrouw van de Goudplevier kan echter wellicht nog voor verrassingen zorgen.

Literatuur

- Cramp, S. & K.E.L. Simmons 1980. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa, 3. Oxford University Press, Oxford.
- Glutz von Blotzheim, U.N. et al 1975. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, 6. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
- Bezzel, E. 1982. Vögel in der Kulturlandschaft. Ulmer, Stuttgart.
- Keij, P. 1986. De Goudplevier, een talrijke doortrekker onder de steltlopers. Vogels 36: 198-201.
- Jukema, J. 1982. Rui en biometrie van de Goudplevier *Pluvialis apricaria*. *Limosa* 55: 79-84.
- Van Dijk, A.J. en B.L.J. van Os. 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- Van Erve, F. et al. 1967. Avifauna van Noord Brabant. Van Gorcum, Assen.

Uit: Sketches of Bird Life by C.F. Tunnicliffe R.A.

TECHNISCHE AFGEVAARDIGDEN

SOVON DISTRIKTSKOORDINATOR OOST-BRABANT

Ernest van Asseldonk Sch. Kellenerstraat 68 6042 XH Roermond 04750-25780

COMMISSIE AVIFAUNA-ONDERZOEK PPD (namens het SOV)

Peter Key	Molenstraat 36	5087 BN Diessen	04254-1917
Sjef Benders	Wilhelminastraat 58	5721 KK Asten	04936-1367
Marco Bakermans	Klaproos 17	5527 KG Hapert	04977-5852

BESTUUR SOV

Voorzitter:

Ben de Ruyter Heibeekstraat 40 5662 EG Geldrop 040-857391

Sekretaris:

Ad van Asten, a.i.

Penningmeester:

Sjef Benders Wilhelminastraat 58 5721 KK Asten 04936-1367

Overige leden:

Ad van Asten	Waalreseweg 73 a	5554 HB Valkenswaard	04902-41271
John Vereyken	Margrietstraat 59	5741 XL Beek en Donk	04929-63199

REDAKTIE "ROODBORSTTAPUIT"

Tom Heijnen	Boschdijk 1081	5626 AG Eindhoven	04909-2128
Maarten Helmich	Ackerdijkstraat 26	5212 GL Den Bosch	073-414861

SOV WAARNEMINGEN-ARCHIEF

Centrale contactpersonen:

Jon Boesten	De Mommers 12	5581 AL Waalre	04904-15276
Tom Heijnen	Boschdijk 1081	5626 AG Eindhoven	04909-2128

BETALINGEN

Te voldoen op gironummer 5617837 t.n.v. S. Benders, penningmeester SOV, Postbus 319, 5600 AH Eindhoven. Abonnement "De Roodborsttapuit" : voor leden van aangesloten werkgroepen Fl. 10,-, voor overige abonnees Fl. 20,-. Betreffende bedrag te voldoen op bovenvermeld gironummer onder vermelding van "Roodborsttapuit 19..". Oude nummers (ad Fl. 5,-) en kopieën van artikelen (ad f 0,30 per kopie) op aanvraag verkrijgbaar bij de penningmeester SOV.

Redactie: Tom Heijnen (eindredactie), Maarten Helmich

Tekstverwerking: Jet van Asten

Lay Out: Ad van Asten

Tekeningen: Frank Neijts

LITERATUUR:

- Avifauna van de Biesbosch 91
Effekten van verkeer op broedvogels in populierbossen en grienden 93

LOPENDE ONDERZOEKEN:

- Overzicht van lopende onderzoeken 96
Laatste kans 97

VELDWERK:

- Winterwaarneming van een Dwerggors 98
Broedvogelinventarisatie van Grutto's te Sonniuswijk, Son. 99

KORTE MEDEDELINGEN:

- Havikshorst doorgesloten 103
Over Nijlganzen in Midden Brabant 103
Tentoonstelling "Vogels in de stad Eindhoven" 105
Errata en addenda 105

Broedvogelinventarisatie van schaarse watervogels in de omgeving van
Son in 1987 en het Bijzondere Soorten Projekt. Jan van der Winden. 106

De effekten van een ruilverkaveling op een pleisterplaats van Goud-
plevieren in Midden Brabant. Miek Slikkerveer. 115